

คู่มือ

พระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำกับการเผยแผ่พระพุทธศาสนาสู่สังคมโลก
ประจำปี ๒๕๖๗

Word-by-Word Translation Tipitaka and
Buddhism Propagation to Global Society

๒๐๒๔

พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๗

พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑

ได้รับทุนอุดหนุนโครงการจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ
ปีงบประมาณ ๒๕๖๗

คู่มือ การเรียนรู้
พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (คำต่อคำ)
พระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๗
พระสุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑

คำชี้แจง

วัตถุประสงค์ของการจัดทำคู่มือการเรียนรู้พระไตรปิฎกฉบับแปลโดยศัพท์ (Word-by-Word Tipitaka Translation) มี ๒ ประการหลัก คือ ๑. เพื่อให้เกิดความเข้าใจในความหมายของศัพท์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกฉบับบาลี ที่เป็นอักษรไทยและอักษรโรมัน ทุกคำ และ ๒. เพื่อให้ความหมายของศัพท์แต่ละคำที่ปรากฏในพระไตรปิฎกทั้ง ๔๕ เล่ม ได้ช่วยสร้างให้ภาษาบาลีเป็นภาษาที่คงอยู่ และสืบเนื่องคู่กับพระพุทธศาสนา

พระสูตรตันตปิฎก ขุททกนิกาย ชาดก ภาค ๑ เป็นพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของคำสอนในพุทธศาสนา พระไตรปิฎกเล่มนี้รวบรวมเรื่องราวที่บอกเล่าถึงชาติก่อนของพระพุทธเจ้า รวมถึงการสอนธรรมะผ่านนิทานและเหตุการณ์ต่าง ๆ ซึ่งทั้งหมดถูกจัดอยู่ในรูปแบบ "ชาดก" หรือเรื่องเล่าที่มีบทเรียนสอนใจ

เนื้อหาในเล่มนี้เป็นส่วนหนึ่งของคำสอนที่มีองค์ประกอบ ๙ ส่วน ได้แก่ สุตตะ, เคยยะ, เวยยาकरणะ, คาถา, อุทาน, อิติวุตตกะ, ชาตกะ, อัပ္พภูตธรรม, และเวทัลละ โดยชาดกซึ่งเป็นหนึ่งในคำสอนเหล่านี้ประกอบด้วยเรื่องเล่าถึงชาติก่อนของพระพุทธเจ้าที่มีจำนวนทั้งหมด ๕๔๗ เรื่อง

ในขุททกนิกาย ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของพระไตรปิฎก ชาดกถือเป็นหนึ่งใน ๑๕ คัมภีร์ ประกอบด้วย ขุททกปาฐะ, ธรรมบท, อุทาน, อิติวุตตกะ, สุตตันตปิฎก, วิมานวัตถุ, เปตวัตถุ, เถรคาถา, เถรีคาถา, ชาตกะ, นิทเทส, ปฏิสัมภิตามรรค, อปทาน, พุทธวงศ์ และจริยปิฎก

พระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ นี้เรียกว่า "ชาดก ภาค ๑" หรือ "ปฐมภาค" ซึ่งแบ่งออกเป็น ๑๗ นิบาต โดยนิบาตเหล่านี้เรียงลำดับจากเอกกนิบาตถึงจัตตาสินีบาต รวมทั้งหมด ๕๒๕ ชาดก แต่ละนิบาตประกอบด้วยเรื่องเล่าและบทเรียนทางธรรมที่แฝงอยู่ในแต่ละชาดก

ตัวอย่างเช่น ในเอกกนิบาต (นิบาตแรก) มี ๑๕ วรรค โดยแต่ละวรรคประกอบด้วย ๑๐ ชาดก รวมทั้งหมด ๑๕๐ ชาดก เช่น อปินณกวรรค, สีลวรรค, กุรุจวรรค เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีนิบาตอื่น ๆ อีกมากมาย เช่น ทุกนิบาต, ติกนิบาต, จตุกกนิบาต และนิบาตอื่น ๆ ที่จัดแบ่งเรื่องราวไว้เป็นหมวดหมู่ตามลำดับ

ในการจัดทำการแปลพระไตรปิฎกฉบับบาลี อักษรไทยและอักษรโรมัน ได้จัดทำออกเป็นภาษาไทยและภาษาอังกฤษ จากพระไตรปิฎก ทุกคำศัพท์นั้น เกิดจากความร่วมมือในการแปลจากบุคลากรทางพุทธศาสนา จาก ๓ กลุ่มสถาบันการศึกษา คือ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, มหาวิทยาลัยพุทธศาสนาประเทศศรีลังกา และมหาวิทยาลัยนเรศวร ซึ่งมุ่งหวังว่าความเข้าใจในความหมายของภาษาที่พระผู้มีพระภาค ทรงใช้ในการเทศนาสั่งสอน จึงเป็นส่วนใช้พระพุทธศาสนายั่งยืน และถาวรอยู่ตลอดไป

ในคู่มือการศึกษาพระไตรปิฎกฉบับแปลคำต่อคำ คณะผู้ดำเนินการได้พยายามอย่างยิ่งในการสร้างความเข้าใจในคำศัพท์ที่แสดงด้วยการแปลคำต่อคำ ให้เกิดขึ้นกับพุทธศาสนิกชน และผู้สนใจศึกษาความหมายของบาลี อันเป็นภาษาที่พระพุทธเจ้าทรงใช้แสดงธรรมเทศนา ในขณะเดียวกัน คณะผู้ดำเนินการ ได้สรุปประเด็นของธรรมที่สำคัญ ควรแก่การเรียนรู้ และการนำมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตของแต่ละคน ให้บรรลุจุดหมายที่เป็นความสงบสุขสูงสุดของชีวิต การจัดทำคู่มือ จึงแบ่งออกเป็นบท ในแต่ละบทก็จะเป็นการกล่าวถึงธรรมที่บรรจุอยู่ในแต่ละส่วนของเล่ม พร้อมกับยกตัวอย่างของพระบาลีที่เกี่ยวข้องกับธรรมที่สรุปมาให้ศึกษา ผู้ใช้คู่มือจึงจะศึกษาถึงคำอธิบายธรรม มีบาลีประกอบ ต่อด้วยบทแปลแบบคำต่อคำ และตามด้วยบทแปลโดยความที่ได้จากพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙

สารบัญ

บทที่	เนื้อหา	หน้า
๑	เอกกนิบาต - อปัณณกวรรค หมวดว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด	๕
๒	ทูกนิบาต - ทฬหคโค หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งความกระด้าง	๘
๓	ติกนิบาต - สังกัปวรรค หมวดว่าด้วยความดำริ	๑๒
๔	จตุกกนิบาต - กาลิงควรรค หมวดว่าด้วยพระเจ้ากาลิงคะ	๑๖
๕	ปัญจกนิบาต - มณิกุณฑลวรรค หมวดว่าด้วยต่างหูแก้วมณี	๒๒
๖	ฉกนิบาต - อวารียวรรค หมวดว่าด้วยบิดาของนางอวารีย	๒๙
๗	สัตตกนิบาต - กุกกุวรรค หมวดว่าด้วยมาตราวัดศอก	๓๖

บทที่ ๑

เอกกนิบาต - อปัณณกวรรค หมวดว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด

เอกกนิบาต อปัณณกวรรค หมวดว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด เป็นหมวดแรกของชาดกในพระไตรปิฎก เล่มที่ ๒๗ ซึ่งประกอบด้วยเรื่องเล่าต่าง ๆ ที่สอนให้รู้จักการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักธรรมและปัญญา เรื่องราวเหล่านี้เป็นนิทานชาดกที่เล่าถึงชาติปางก่อนของพระพุทธเจ้า ผู้ซึ่งเสวยพระชาติในฐานะบุคคลหลายสถานะ เช่น พ่อค้า พระราชา และอำมาตย์ โดยเรื่องราวแต่ละเรื่องแฝงไว้ด้วยบทเรียนที่ชัดเจนเกี่ยวกับการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักคุณธรรมและการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต

ในอปัณณกวรรคนี้ เนื้อหาเน้นการแสดงถึงความสำคัญของการมีปัญญาในการเผชิญกับอุปสรรคในชีวิต เช่น การรู้เท่าทันอุบายของเหล่าศัตรู (อปัณณกชาดก) การไม่ละความพยายามแม้ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก (วณฺณุปถชาดก) และการใช้สติปัญญาเพื่อประสบความสำเร็จในชีวิต (จูฬเสฏฐิชาดก) โดยเรื่องเล่าเหล่านี้สะท้อนถึงหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยความซื่อสัตย์ ขยันหมั่นเพียร และใช้ปัญญาในการพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างรอบคอบ

นอกจากนี้ เอกกนิบาตยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการรักษาศีลธรรมและhiriโอตตปปะ (เทวธัมมชาดก) และการไม่ประมาทในชีวิต (มฆเทวชาดก) ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญที่ช่วยให้มนุษย์สามารถก้าวข้ามความยากลำบากและบรรลุความสุขในชีวิต

ตัวอย่าง อปัณณกวรรค หมวดว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด

๑. บาลี

๑. เอกกนิปาโต

๑. อปณณกวกคโค

๑. อปณณกชาตกัม

๑. อปณณกัม ฐานเมเก ทุตติยํ อาหุ ตกกิกกา. เอตทญญาย เมธาวิ ตํ คณฺเห ยทปณณกนฺติ.

อปณณกชาตกัม ปฐมัม.

๒. วณฺณุปถชาตกัม

๒. อภิลาสุโน วณฺณุปเถ ขณฺณตา อุทฺทกเถ ตตฺถ ปปี อวิญฺญ. เอวํ มฺหิ วิริย พฺลุปนฺโน อภิลาสุ วิญเทยสฺส สนฺตินฺติ.

วณฺณุปถชาตกัม ทุตติยัม.

๓. เสริววาณิชาตกัม

๓. อิทฺ เจ นํ วิราเธสิ สทฺธมฺมสฺส นิยามตํ. จิรํ ตวํ อนฺตปฺเปสิ เสริวาวํ วาณิไซฺติ.

เสริววาณิชาตกัม ตติยัม.

๒. การแปลคำต่อคำ

๑. เอกกนิปาโต – เอกกนิบาต/

๑. อปณณกวัคโค – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งการปฏิบัติไม่ผิด/

๑. อปณณกชาตกั – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งการปฏิบัติไม่ผิด/

๑. อปณณกั – ที่ไม่ผิด/ ฐานเมเก – ซึ่งฐานะ พวกหนึ่ง/ ทุติยั – ที่ ๒/ อาหุ – กล่าวแล้ว/ ตกิกิ
กา. – ผู้คาดคะเน/ [บุคคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ เอตททญญา – รู้ทั่วแล้ว ซึ่งฐานะที่ไม่ผิดและฐานะที่ผิดนั้น/
เมธาวิ – เป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องกำจัด/ ตั – นั้น/ [ฐานั – ซึ่งฐานะ]/ คนฺเห – พึงถือเอา/ ยทปณณก”นฺติ. –
ฐานะใด เป็นฐานะที่ไม่ผิด”ดังนี้แล

อปณณกชาตกั – อปณณกชาตก/ ปฐมั. – ที่ ๑/ [นิฏฐิตั – จบแล้ว]/

๒. วณฺณุปถชาตกั – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งการปฏิบัติไม่ผิด/

๒. อภิลาสุโน – ผู้ไม่เบื่อหน่าย/ [บุคคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ วณฺณุปเถ – ในทะเลทราย/ ขณน
ตา – ชุดอยู่/ อุทฺทคเณ – เป็นที่ที่ควรชุดเพื่อน้ำ/ ตตถ – นั้น/ [วณฺณุปเถ – ในทะเลทราย]/ ปปี – ซึ่งน้ำ/
อวิญฺญ. – ได้พบแล้ว/ เอว – ฉะนั้น/ มุนิ – ผู้เป็นมุนิ/ [บุคคลโล – บุคคล]/ วิริยพลูปปนโน – เป็นผู้เข้าถึงแล้ว
ด้วยความเพียรและกำลัง/ อภิลาสุ – เป็นผู้ไม่เกียจคร้าน/ วินฺเท – พึงประสบ/ หทยสฺส – แห่งใจ/ สนฺติ”นฺติ.
– ซึ่งความสงบ”ดังนี้แล/

วณฺณุปถชาตกั – อปณณกชาตก/ ทุติยั. – ที่ ๒/ [นิฏฐิตั – จบแล้ว]/

๓. เสรีวาวณิชาตกั – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งการบำเพ็ญความเพียรเหมือนชุดหาน้ำกลางทะเลทราย/

๓. อิธ – นี้/ [สาธเน – ในศาสนา]/ เจ – หากว่า/ [ตฺว – ท่าน]/ นั – นั้น/ วิราเธสิ – ให้เสียไปแล้ว/
สทฺธมมสฺส – ต่อธรรมของสัตบุรุษ/ นิยามตัม. – ยังความเป็นคือความแน่นอน/ จิริ – ตลอดกาลนาน/ ตฺว – ท่าน/
อนุตฺตเปสิ – จะเดือดร้อนในภายหลัง/ เสรีวาวั – เพียงดังชื่อว่าเสรีวนี้- วาณิโซ”ติ. – พ่อก้าว”ดังนี้แล/

เสรีวาวณิชาตกั – วณฺณุปถชาตก/ ตติยั. – ที่ ๓/ [นิฏฐิตั – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๑. เอกกนิบาต

๑. อปณณกวรรค หมวดว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด

๑. อปณณกชาตก (๑) ว่าด้วยการปฏิบัติไม่ผิด

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพ่อก้าวเกวียนสองคน คนหนึ่งปฏิบัติผิด คนหนึ่งปฏิบัติถูก ตรัสพระ
คาถาว่า)

[๑] คนฉลาดพวกหนึ่งกล่าวฐานะที่ไม่ผิด นักคาดคะเนทั้งหลายกล่าวฐานะที่ ๒ (ที่ผิด) ผู้มีปัญญารู้จักฐานะที่ไม่ผิดและฐานะที่ผิดนั้นแล้ว ควรถือฐานะที่ไม่ผิดไว้เถิด

อปณณกชาตกที่ ๑ จบ

๒. วณฺณุปถชาตก (๒) ว่าด้วยการบำเพ็ญความเพียรเหมือนชุดหาน้ำกลางทะเลทราย

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภพ่อก้าวเดินทางกลางทะเลทรายชุดหาน้ำได้ด้วย ความเพียรเปรียบเทียบกับมุนิผู้ทำความเพียรยอมได้ความสงบใจ ตรัสพระคาถาว่า)

[๒] ขนทั้งหลายผู้ไม่เกียจคร้าน ชุดภาควัณที่หนทางกลางทะเลทราย ได้พบน้ำที่กลางทะเลทรายอันราบเรียบ ฉันทใด มุนิผู้ประกอบด้วยความเพียรและกำลัง ไม่เกียจคร้าน พึงประสบความสงบใจ ฉันทนั้น

วณฺณุปถชาตกที่ ๒ จบ

๓. เสรีวาทนิชาดก (๓) ว่าด้วยพ่อค้าชื่อเสรีวะ

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงปรารภภิกษุผู้ละความเพียร ตรัสพระคาถาว่า)

[๓] ถ้าเธอพลาดจากสภาวะอันแน่นอนแห่งพระสัทธรรม ในศาสนานี้แล้ว เธอจะต้องเดือดร้อนตลอดกาลนาน เหมือนพ่อค้าชื่อว่าเสรีวะนี้

เสรีวาทนิชาดกที่ ๓ จบ^๑

สรุป

ในเอกกนิบาต อปัณณกวรรค ซึ่งเป็นหมวดแรกของชาดกในพระไตรปิฎกเล่มที่ ๒๗ เรื่องราวส่วนใหญ่เน้นการแสดงถึงการตัดสินใจที่ต้องตามหลักธรรมและการใช้ปัญญาในการดำเนินชีวิต เหตุการณ์แต่ละเรื่องล้วนสะท้อนถึงความสำคัญของการมีปัญญา ความรอบคอบ และความไม่ประมาท ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ควรยึดถือในการดำเนินชีวิต โดยเรื่องราวสำคัญ ๆ ในหมวดนี้ได้แก่:

๑. **อปัณณกชาดก** เล่าถึงพระโพธิสัตว์ที่ใช้สติปัญญาในการเดินทางรอดพ้นจากอุบายของยักษ์

๒. **วันณุปถชาดก** แสดงถึงความเพียรพยายามแม้ในสถานการณ์ขาดแคลน จนประสบความสำเร็จ

๓. **เสรีวาทนิชาดก** สะท้อนการมีน้ำใจซื่อสัตย์และความไม่โลภเกินเหตุ

๔. **จุฬเสฏฐิชาดก** แสดงถึงการสร้างฐานะจากความคิดริเริ่มและการใช้สติปัญญา

๕. **มฆเทวชาดก** สอนให้ไม่ประมาทในการดำเนินชีวิต โดยตระหนักถึงความเปลี่ยนแปลงของวัยและความไม่เที่ยง

ข้อคิดจากหลักธรรม:

๑. **สติปัญญาและความรอบคอบ** (โยนิโสมนสิการ) เป็นเครื่องมือที่ช่วยให้มนุษย์สามารถเผชิญกับปัญหาและอุปสรรคในชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ การใช้ปัญญาตัดสินใจอย่างรอบคอบช่วยให้รอดพ้นจากอันตรายและความผิดพลาด เช่นในอปัณณกชาดกที่พระโพธิสัตว์รู้เท่าทันอุบายของยักษ์

๒. **ความเพียรพยายาม** (วิริยะ) เป็นคุณธรรมสำคัญที่นำไปสู่ความสำเร็จ แม้ในสถานการณ์ที่ยากลำบาก หากไม่ละความพยายาม จะสามารถผ่านพ้นอุปสรรคได้ ดังเช่นในวันณุปถชาดก ที่พระโพธิสัตว์และบริวารสามารถเอาชนะอุปสรรคในทะเลทรายได้

๓. **ความซื่อสัตย์สุจริต** (สီลสัมปทา) เป็นคุณธรรมที่นำมาซึ่งความเคารพนับถือจากผู้อื่นและช่วยให้ประสบความสำเร็จในชีวิต ดังที่เห็นได้ในเสรีวาทนิชาดก

๔. **การไม่ประมาท** (อัปมาทะ) เป็นธรรมที่เตือนให้มนุษย์ตระหนักถึงความไม่เที่ยงของชีวิต ความไม่ประมาทในการดำเนินชีวิตช่วยให้เราพร้อมรับมือกับความเปลี่ยนแปลง เช่นในมฆเทวชาดก ที่พระโพธิสัตว์ตระหนักถึงความชราภาพและเลือกใช้ชีวิตอย่างมีความหมาย

๕. **ทิริโตนตปปะ** (ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป) เป็นคุณธรรมที่คุ้มครองคนไม่ให้กระทำความชั่ว และเป็นปัจจัยสำคัญในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม

เรื่องราวในเอกกนิบาต อปัณณกวรรค สะท้อนหลักธรรมทางพุทธศาสนาที่สอนให้มนุษย์ดำเนินชีวิตด้วยสติปัญญา ความไม่ประมาท ความเพียรพยายาม และความซื่อสัตย์ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความสุขและความสำเร็จในชีวิต

^๑ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑-๓/๑-๓.

บทที่ ๒

ทุกนิบาต - ทฬหคโค หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งความกระด้าง

ชาตกเป็นวรรณคดีสำคัญของพระพุทธศาสนา ที่บรรจุเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ในการเสวยพระชาติต่างๆ ก่อนที่จะบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณ เรื่องราวเหล่านี้ไม่เพียงแต่เป็นการแสดงถึงคุณธรรมที่พระโพธิสัตว์ทรงปฏิบัติในแต่ละชาติ แต่ยังเป็นแหล่งความรู้และข้อคิดอันลึกซึ้งเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ชาตกแต่ละเรื่องสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของคุณธรรม เช่น ความเมตตา ความกตัญญู ความอดทน และการให้อภัย ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ผู้คนควรยึดถือปฏิบัติในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

ชาตกที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกนั้นมีจำนวน ๕๔๗ เรื่อง และถูกจัดแบ่งออกเป็นวรรคต่างๆ ซึ่งบทหน้าที่แสดงนี้ครอบคลุมเนื้อหาสำคัญจากหลายวรรคที่เกี่ยวกับการสอนธรรมะ การเอาชนะความชั่วด้วยความดี และการเป็นแบบอย่างในการประพฤติปฏิบัติตน เช่น ใน ทฬหวรรค เป็นหมวดว่าด้วยความกระด้างแสดงถึงความอดทนในการเผชิญกับความยากลำบาก และการเอาชนะความโกรธด้วยความเมตตา ใน สันถวรรค เป็นหมวดว่าด้วยความสนิสนม สอนถึงความสามัคคีและการรักษาความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกัน และใน กัลยาณวรรค แสดงถึงความมั่งคั่งของธรรมอันดีงาม เช่น การแสดงความเคารพ การระลึกถึงบุญคุณ

ด้วยเนื้อหาที่เต็มไปด้วยความหมายลึกซึ้ง ชาตกจึงเป็นเรื่องราวที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวัน เพื่อสร้างสติปัญญาและความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิต พร้อมทั้งเป็นแรงบันดาลใจในการพัฒนาตนเองให้เป็นคนดีในสังคม

ตัวอย่าง ทฬหคโค - หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งความกระด้าง

๑. บาลี

๒. ทุกนิบาโต

๑. ทฬหคโค

๑๕๑. ราโชวาทชาตกัม (๒-๑-๑)

๑. ทฬหํ ทฬหสฺส ชิปติ พลฺลิกโก มุทฺธา มุทฺฐ. สาธุมฺปิ สาธุนา เขตติ อสาธุมฺปิ อสาธุนา. เอตาทิสํ อยํ ราชามคฺคา อุตฺตยาหิ สารถิ.

๒. อุกโกธเณ ชินเณ โกธํ อสํมฺมํ สาธุนา ชินเณ. ชินเณ กทริยํ ทาเนน สจฺเจนาถิกวาทินํ. เอตาทิสํ อยํ ราชามคฺคา อุตฺตยาหิ สารถิตฺติ.

ราโชวาทชาตกัม ปฐมํ.

๓. อสเมกचितฺตมมฺนตํ ตฺริตาภินิปาตินํ. สานิ กมฺมานิ ตปเปนฺติ อุนฺหฬุโณหิตํ มุขเณ.

๔. สิวโห จ สีนฺนาเทน ททฺทํ อภินาทยิ. สุตฺวา สีสสฺส นิคฺโขสํ สิงคาโล ททฺทเร วสํ. ภีโต สนฺตาสมาปาติ ททยจฺจสฺส อปฺพลิตฺติ.

สิงคาลชาตกัม ทุตฺติยํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๒. ทุกนิปาโต – ทุกนิบาต/

๑. ทฬหคโค – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งความกระด้าง/

๑. ราโชวาทชาตกัม – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งพระราโชวาท/ (๒ – ๑ – ๑)

๑. ทฬห – ผู้กระด้าง/ [บุคลล – ซึ่งบุคคล]/ ทฬหส – ด้วยความกระด้าง/ ขิปติ – ย่อมทรงจัด/ พลลโก – พระเจ้าพัลลิกะ/ มุทุนา – ด้วยความอ่อนโยน/ มุฏฺ – ผู้อ่อนโยน/ [บุคลล – ซึ่งบุคคล]/ สารุมปิ – แม่ผู้ดี/ [บุคลล – ซึ่งบุคคล]/ สารุณา – ด้วยความดี/ เซติ – ย่อมทรงชนะ/ อสารุมปิ – แม่ผู้ไม่ดี/ [บุคลล – ซึ่งบุคคล]/ อสารุณา – ด้วยความไม่ดี/ เอตาทิส – ที่พึงเห็นเสมอด้วยบุคคลนี้/ อย – พระองค์นี้/ ราชา – พระราชา/ [ตฺว – ท่าน]/ มคคา – จากทาง/ อูยยาหิ – ขอจงหลีกเลี่ยง/ สารถิ. – ดูก่อนนายสารถิ/

๒. [บุคลล – บุคคล]/ อโกเรน – ด้วยการไม่โกรธ/ ชินะ – พึงชนะ/ โกร – ผู้โกรธ/ [บุคลล – ซึ่งบุคคล]/ อสฏฺ – ผู้ไม่ดี/ [บุคลล – ซึ่งบุคคล]/ สารุณา – ด้วยความดี/ ชินะ. – พึงชนะ/ ชินะ – พึงชนะ/ กทริย – ผู้มีความตระหนี่/ [บุคลล – ซึ่งบุคคล]/ ทาเนน – ด้วยการให้/ สจเจนาสิกฺวาทิน. – ซึ่งบุคคลผู้กล่าวซึ่งวาจาที่เลาะหละโดยปกติ ด้วยความจริง/ เอตาทิส – ที่พึงเห็นเสมอด้วยบุคคลนี้/ อย – พระองค์นี้/ ราชา – พระราชา/ [ตฺว – ท่าน]/ มคคา – จากทาง/ อูยยาหิ – ขอจงหลีกเลี่ยง/ สารถิ”ติ. – ดูก่อนนายสารถิ”ดังนี้แล/

ราโชวาทชาตกัม – ราโชวาทชาตก/ ปฐม. – ที่ ๑/ [นิฐฐิต – จบแล้ว]/

๒. สิงคาลชาตกัม – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งเหตุที่ทำให้สุนัขจิ้งจอกตาย/

๓. อสเมกฺขิตกมฺมนตัม – ผู้มีภาระงานที่ได้พิจารณาแล้ว/ ตฺริตาณินิปาติน. – ผู้ยังภาระงานให้ตกลงไปด้วยความรีบร้อนโดยปกติ/ [บุคลล – ยังบุคคล]/ สานิ – ของตน/ กมฺมานิ – การงานทั้งหลาย/ ตปเปเนติ – ย่อมให้เดือดร้อน/ อุนฺหวัชฺโณหิตัม – เพียงดังกลิ้งกินแล้วซึ่งวัตถุที่ร้อน/ มุเข. – ในปาก/

๔. สิทฺ – สิ่งใด/ จ – ก็/ สีนฺนาเทน – ด้วยการบั่นลือเพียงดังการบั่นลือแห่งสิ่งใด/ ททฺทริ – ตลอดภูเขาเงิน/ อภินาทยิ. – ได้บั่นลือยิ่งแล้ว/ สุตฺวา – ได้ยินเสียงแล้ว/ สิทฺส – ของสิ่งใด/ นิคฺไชส – ซึ่งเสียงที่เปล่งออก/ สิงคาล – สุนัขจิ้งจอก/ ททฺทเร – ในภูเขาเงิน/ วส. – ที่อาศัยอยู่/ ภิโต – กลัวแล้ว/ สนฺตาสมาปาหิ – ได้ถึงแล้ว ซึ่งความสะดุ้ง/ ททยญฺจสฺส – อนึ่ง หัวใจ ของสุนัขจิ้งจอกตัวนั้น/ อปฺผลิ”ติ. – ได้แตกสลายแล้ว”ดังนี้แล/

สิงคาลชาตกัม – สิงคาลชาตก/ ทุตฺติย. – ที่ ๒/ [นิฐฐิต – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๒. ทุกนิบาต

๑. ทฬหวรรค หมวดว่าด้วยความกระด้าง

๑. ราโชวาทชาตก (๑๕๑) ว่าด้วยพระราโชวาท

(นายสารถิของพระเจ้าพัลลิกะกล่าวอวดพระเกียรติคุณพระราชาของตนว่า)

[๑] พระเจ้าพัลลิกะทรงจัดคนกระด้างด้วยความกระด้าง ทรงชนะคนอ่อนโยนด้วยความอ่อนโยน ทรงชนะคนดีด้วยความดี ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความไม่ดี พระราชาองค์นี้เป็นเช่นนี้ นายสารถิ ท่านจงหลีกเลี่ยงถวายพระราชาของเราเถิด

(นายสารถิของพระเจ้าพาราณสีกล่าวพระเกียรติคุณพระราชาของตนว่า)

[๒] พระเจ้ากรุงพาราณสีทรงชนะคนโกรธด้วยความไม่โกรธ ทรงชนะคนไม่ดีด้วยความดี ทรงชนะคนตระหนี่ด้วยการให้ ทรงชนะคนพูดเหลวไหลด้วยคำสัตย์ พระราชาองค์นี้เป็นเช่นนั้น นายสารถี ท่านจงหลีกเลี่ยงถวายพระราชาของเราเถิด

ราโชวาทชาดกที่ ๑ จบ

๒. สิงคาลชาดก (๑๕๒) ว่าด้วยเหตุที่ทำให้สุนัขจิ้งจอกตาย

(ราชสีห์โพธิสัตว์เห็นพี่ชายทั้ง ๖ ตาย จึงกล่าวว่า)

[๓] การงานเหล่านั้นย่อมทำบุคคลผู้มีได้พิจารณา ทำด้วยความรีบร้อนให้เดือดร้อนเหมือนกลิ่นของร้อนเข้าไปในปาก

(พระศาสดาตรัสเหตุที่สุนัขจิ้งจอกตายว่า)

[๔] ราชสีห์ได้บันลือสีหนาทไปทั่วภูเขาเงิน สุนัขจิ้งจอกที่อาศัยอยู่ในภูเขาเงิน ได้ยินเสียงกึกก้องของราชสีห์ เกิดความกลัวความสะดุ้งจนหัวใจแตกตาย

สิงคาลชาดกที่ ๒ จบ^๒

สรุป

ชาดกเป็นหนึ่งในวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาที่มีความสำคัญมาก เป็นเรื่องราวในอดีตชาติของพระพุทธเจ้า ที่พระองค์ทรงบำเพ็ญบารมีต่างๆ ในแต่ละชาติ เพื่อเตรียมตัวให้พร้อมในการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรื่องราวเหล่านี้ถูกถ่ายทอดผ่านการเล่าเรื่องสัตว์ มนุษย์ และเทพที่มีบทบาทหลากหลาย แต่ทุกเรื่องล้วนมีการสอนเกี่ยวกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ซึ่งมีจุดประสงค์เพื่อเป็นแบบอย่างให้ผู้คนได้นำไปปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

เรื่องราวชาดกมักจะนำเสนอเหตุการณ์ที่แสดงถึงความอดทน ความเมตตา ความเสียสละ และการเอาชนะอุปสรรคต่างๆ ผ่านการบำเพ็ญคุณธรรม เช่น ทาน (การให้) ศีล (การรักษาศีล) ขันติ (ความอดทน) และปัญญา (ความรู้เท่าทัน) แต่ละเรื่องของชาดกจะแสดงให้เห็นว่าการทำความดีแม้จะยากลำบาก ก็จะได้รับผลดีในที่สุด และเป็นที่ยอมรับในสังคม

นอกจากนี้ยังมีเรื่องราวเกี่ยวกับการบำเพ็ญบารมีขั้นสูง เช่น การเสียสละชีวิตเพื่อผู้อื่นในชาติก่อนของพระพุทธเจ้า ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความรักในผู้อื่นอย่างแท้จริง โดยไม่หวังสิ่งตอบแทน เป็นแบบอย่างของความเมตตาและความเสียสละที่ไม่มีขอบเขต

ข้อคิดตามหลักธรรม:

๑. **ทาน (การให้):** การให้เป็นคุณธรรมที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม ไม่ว่าจะเป็นการให้ทรัพย์สิน ความรู้ หรือการช่วยเหลือผู้อื่น การกระทำเหล่านี้ไม่เพียงแต่ทำให้ผู้รับมีความสุข แต่ยังส่งเสริมความสามัคคีในสังคมอีกด้วย

๒. **ศีล (การรักษาศีล):** การประพฤติตนอยู่ในกรอบศีลธรรมทำให้เรามีความสงบทั้งกายและใจ นอกจากนี้ยังส่งผลต่อความสุขของผู้อื่นอีกด้วย ศีลเปรียบเสมือนหลักเกณฑ์ในการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างเป็นระเบียบ

๓. **ขันติ (ความอดทน):** ชาดกหลายเรื่องสอนให้เราอดทนต่อความทุกข์ยากและอุปสรรคที่เกิดขึ้น การอดทนนี้ทำให้เราสามารถดำเนินชีวิตไปได้อย่างมั่นคงโดยไม่ถูกครอบงำด้วยความโกรธหรือความทุกข์

^๒ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑-๓/๖๒-๖๓.

๔. เมตตา (ความปรารถนาดี): ความเมตตาหมายถึงการปรารถนาดีต่อผู้อื่นโดยไม่หวังผลตอบแทน ความเมตตาช่วยลดความขัดแย้งและทำให้เกิดความสงบสุขในสังคม

๕. ปัญญา (ความรู้เท่าทัน): การมีปัญญาทำให้เราสามารถมองเห็นความจริงของชีวิตและทำให้เราตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ปัญญาช่วยให้เรารู้จักแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นโดยไม่ใช้อารมณ์

ขาดก จึงไม่ใช่แค่เรื่องราวที่อ่านเพื่อความบันเทิง แต่เป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสอนหลักธรรมและคุณค่าทางจริยธรรม ให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านได้สะท้อนถึงความหมายของชีวิตและการดำเนินชีวิตอย่างมีสติในทุกวัน

บทที่ ๓

ติกนิบาต - สังกัปปวรรค หมวดว่าด้วยความดำริ

ชาตก เป็นวรรณกรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาที่บันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ ผู้ที่พระพุทธศาสนาถือว่าได้บำเพ็ญบารมีและคุณธรรมต่าง ๆ จนกระทั่งถึงการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า เรื่องราวเหล่านี้ไม่เพียงแต่เล่าเหตุการณ์ที่เกี่ยวกับอดีตชาติของพระโพธิสัตว์เท่านั้น แต่ยังนำเสนอแนวคิด คติธรรม และหลักการสอนใจที่เกี่ยวกับการใช้ชีวิต การทำความดี และการบำเพ็ญบารมีในทางพระพุทธศาสนา

หมวด **ติกนิบาต** ซึ่งเป็นหมวดที่ประกอบด้วยเรื่องราวชาตกที่มี ๓ ข้อหลักในแต่ละเรื่องนั้น นำเสนอคติธรรมหลากหลาย เช่น ความดำริหรือความคิดที่เป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิต หลายเรื่องราวในหมวดนี้สะท้อนให้เห็นถึงบทเรียนเกี่ยวกับความโลภ โทสะ และโมหะ ที่เป็นต้นเหตุของปัญหาต่าง ๆ รวมทั้งชี้ให้เห็นทางแก้ไขที่ถูกต้องด้วยความเมตตาและปัญญา

เรื่องราวในหมวดนี้ยังให้ข้อคิดเกี่ยวกับการรับมือกับความยากลำบากในการดำเนินชีวิต ไม่ว่าจะเป็นการเผชิญกับอารมณ์ที่ไม่พึงปรารถนา หรือการต่อสู้กับอุปสรรคที่เกิดขึ้นจากการกระทำของผู้อื่น ตัวอย่างเช่นในเรื่อง **"สังกัปปราคชาตก"** ซึ่งพระโพธิสัตว์ต้องเผชิญกับการสูญเสียยานเพราะพบกับสิ่งที่ล่อลวงจิตใจ แต่ท่านก็สามารถเรียกคืนยานและความสงบได้ ซึ่งสอนให้เราตระหนักถึงการฝึกจิตและควบคุมอารมณ์ของตน

อีกตัวอย่างหนึ่งจาก **"ติลมฏฐิชาตก"** ซึ่งแสดงให้เห็นถึงโทษของการยึดติดในความโกรธและการแก้แค้น พระโพธิสัตว์ในเรื่องนี้สามารถให้สติและความเข้าใจแก่ผู้ที่เคยผูกโกรธท่าน จนทำให้เขาเปลี่ยนแปลงตัวเองได้ เรื่องราวเหล่านี้ล้วนเป็นเครื่องเตือนใจว่าการดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรม ความอดทน และการใช้ปัญญา แก้ไขปัญหาจะนำมาซึ่งความสงบสุข

ดังนั้น ชาตกใน **หมวดติกนิบาต** ไม่เพียงแต่สอนให้เรามองเห็นโทษของกิเลสต่าง ๆ แต่ยังชี้แนะแนวทางการปลดปล่อยกิเลสและบำเพ็ญเพียรเพื่อพัฒนาความดีงามในชีวิต

ตัวอย่าง สังกัปปวรรค หมวดว่าด้วยความดำริ

๑. บาลี

๓. ติกนิปาโต

๑. สังกัปปวคโค

๒๕๑. สังกัปปราคชาตก (๓-๑-๑)

๑. สังกัปปราคชเเตน วิตกุกนิสิเตน จ. นาลงกเตน ภทฺเธน อสุการากเตน จ.
๒. น กณณายตมุตเตน นาปี โมรูปเสวินา. เตนมहि หทฺথে วิทฺโธ สพฺพกปฺปิทาหิ.
๓. อาเวธญฺจ น ปสฺสามิ ยโต รุหิรมสฺสเว. ยาว อโยนิโส จิตฺตํ สยํ เม ทุกขมาภตฺนติ.

สังกัปปราคชาตกํ ปฐมํ.

๒๕๒. ติลมฏฐิชาตก (๓-๑-๒)

๔. อชฺชาปี เม ตํ มนสิ ยํ มํ ตวํ ติลมฏฐิยา. พาหาย มํ คเหตฺวาน ลมฺภูริยา อนฺตฺวาหิ.
๕. นนฺ ชฺวีเต น รมสิ เยนสิ พฺราหฺมณาคโต. ยํ มํ พาหา คเหตฺวาน ติกขตฺตฺว อนฺตฺวาหิ.
๖. อริโย อนริโย กุพฺพนฺตํ โย ทณฺเฑน นิเสธติ. สาสนํ ตํ น ตํ เวรํ อิติ นํ ปณฺทิตา วิทูติ.

ติลมฏฐิชาตกํ ทุตฺติยํ.

๒๕๓. มณิกณฐชาตก (๓-๑-๓)

๗. มมนนพาน วิปุล อุหาร อุปปชตีมสส มณิสส เหตุ. ตํ เต น ทสฺส อติยาจโกสิ น จาปิ เต อสฺสม
มากมิสฺส.

๘. สฺสฺส ยถา สกฺขรโรตปาณิ ตาเสสิ มํ เสลํ ยาจมาโน. ตํ เต น ทสฺส อติยาจโกสิ น จาปิ เต อสฺสม
มากมิสฺส.

๙. น ตํ ยาเจ ยสฺส ปิยํ ชิกิเส เทสฺโส โหติ อติยาจนาย. นาโค มณิ ยาจิโต พราหมณฺณ อทสฺสนิเยว
ตทชฺมคมาติ.

มณิกณฐชาตกํ ตติยํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๓. ดิกนิปาโต – ดิกนิบาต/

๑. สงฺกปฺปวคฺโค – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งความดําริพร้อม/

๒๕๑. สงฺกปฺปราคชาตก (๓-๑-๑) – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งราคะเกิดเพราะความดําริพร้อม/

๑. [อหํ – ข้าพเจ้า]/ สงฺกปฺปราคโรเตน – ที่อาบแล้วด้วยยาพิษคือความกำหนดที่เกิดจากความ
ดําริพร้อม/ วิตกฺกนิสิเตน จ. – ที่ลับแล้วที่หีนคือความตรึงตรองโดยพิเศษ ด้วย/ นาลงฺกเตน – อันนายช่างศร
ไม่กระทำให้พ้อแล้ว/ ภาทุเรน – ให้เกลี้ยงเกลา/ อสุการากเตน จ. – อันนายช่างศรมิได้ขัดถูแล้ว ด้วย/

๒. น – หามีได้/ กณฺณายตมฺมุตเตน – ที่หลุดพ้นแล้วจากหมวกหู/ นาปิ – แม้หามีได้/ โมรูปเสวิ
นา. – ที่เข้าไปติดซึ่งชนปีกนกยูง/ เตนมฺหิ – ย่อมเป็น นั้น/ ททเย – ที่หิวใจ/ วิทฺธโร – แหว่งเข้า/ สพฺพงคปริ
ทาหิชา. – ที่เผาไหม้ซึ่งอวัยวะทั้งปวงโดยปกติ/

๓. [อหํ – ข้าพเจ้า]/ อาเวธจ – ซึ่งบาดแผล ด้วย/ น ปสฺสามิ – ย่อมไม่เห็น/ ยโต – ไต/
[อาเวธโต – จากบาดแผล]/ รุหิรมสฺสเว. – ซึ่งเลือดในแผลที่ไหลออก/ ยาว – เพียงใด/ อโยนิโส – ด้วยความ
ไม่แยบคาย/ จิตตํ – จิต/ [อภาวิตํ – ไม่ให้เจริญแล้ว]/ สยํ – ด้วยตนเอง/ เม – อันข้าพเจ้า/ ทุกฺขมาภต”นติ.
– ความทุกข์ นํามาแล้ว”ดังนี้แล/

สงฺกปฺปราคชาตกํ – สังกัปปราคชาตก/ ปฐมํ. – ที่ ๑/ [นิฏฐิตํ – จบแล้ว]/

๒๕๒. ติลมฺภูฏิชชาตก (๓-๑-๒) – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งความเข้าไปผูกเพราะเมถุนเพียงกำมือเดียว/

๔. อชฺชาปิ – แม้ในวันนี้/ เม – ของข้าพเจ้า/ ตํ – นั้น/ [กมฺมํ – กรรม]/ มนสิ – ในใจ/ ยํ – ไต/ มํ
– ซึ่งข้าพเจ้า/ ตฺวํ – ท่าน/ ติลมฺภูฏิยา. – เพราะกำมือแห่งงา/ พาหยา – ที่แขน/ มํ – ซึ่งข้าพเจ้า/ คเหตุวาน
– จับแล้ว/ ลมฺภูฏิยา – ด้วยไม้เรียว/ อนุตฺตาทยิ. – เชี่ยนติแล้ว/

๕. นนุ – มิใช่หรือ/ [ตฺวํ – ท่าน]/ ชิวเต – ในความเป็นอยู่/ น รมติ – ย่อมไม่ไยดี/ เยนาลิ –
เพราะเหตุใด ย่อมเป็น/ พราหมณาคโต. – คู่ก่อนพราหมณ์ เป็นผู้มาแล้ว/ [ตฺวํ – ท่าน]/ ยํ – ไต/ มํ – ซึ่ง
ข้าพเจ้า/ พาหา – ซึ่งแขนทั้งหลาย/ คเหตุวาน – จับแล้ว/ ติกฺขตฺต – ๓ ครั้ง/ อนุตฺตาทยิ. – เชี่ยนติแล้ว/

๖. อริโย – ผู้ประเสริฐ/ [บุคฺคโล – บุคคล]/ อนริโย – ที่ไม่ประเสริฐ/ [กมฺมํ – ซึ่งกรรม]/ กุพฺพนตํ
– ผู้กระทำอยู่/ [บุคฺคลํ – ซึ่งบุคคล]/ โย – ผู้ใด/ [บุคฺคโล – บุคคล]/ ทณฺเฑน – ด้วยอาชญา/ นิเสธติ. – ย่อม
กีดกัน/ สาสนํ – เป็นการสอน/ ตํ – นั้น/ [กรณํ – การกระทำ]/ น – หามีได้/ ตํ – นั้น/ [กรณํ – การกระทำ]/
เวรํ – เป็นเวร/ อิติ – เพราะเหตุนี้/ นํ – นั้น/ [กรณํ – ซึ่งการกระทำ]/ ปณฺธิตา – บัณฑิตทั้งหลาย/
วิทฺ”ติ. – เป็นผู้รู้โดยปกติ”ดังนี้แล/

ติลมฺภูฏิชชาตกํ – ติลมฺภูฏิชชาตก/ ทุตติยํ. – ที่ ๒/ [นิฏฐิตํ – จบแล้ว]/

๒๕๓. มณิกณฐชาตกัม (๓-๑-๓) - ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งการขอแก้วณิ/

๗. มมนนพานํ - ข้าวและน้ำ แก่ข้าพเจ้า/ วิบุล - ที่ไพบุลย์/ อุฬาร - ที่มากมาย/ อุปปชติมสฺส - ย่อมเกิดขึ้น ดวงนี้/ มณิสฺส - แห่งแก้วณิ/ เหตุ. - เพราะเหตุ/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ ตํ - นั้น/ [มณิ - ซึ่งแก้วณิ]/ เต - แก่ท่าน/ น ทสฺสํ - จักไม่ให้/ [ตวํ - ท่าน]/ อติยาจโกสิ - เป็นผู้ขอเกินไป ย่อมเป็น/ น จาปิ - แม้หามีได้ ด้วย/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ เต - ของท่าน/ อสฺสมมามิสฺสํ. - จักมา สู่อาศรม/

๘. สุตฺตํ - ชายหนุ่ม/ ยถา - ฉันทใด/ สกฺขโรตฺตปาณิ - เป็นผู้มีความดีที่ล้นด้วยหินในมือ/ [บุคฺคํ - ยังบุคคล]/ ตาเสสิ - ให้สะดุ้งแล้ว/ มํ - กับข้าพเจ้า/ เสถํ - ซึ่งแก้วณิ/ ยาจมาโน. - อ่อนน้อมขออยู่/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ ตํ - นั้น/ [มณิ - ซึ่งแก้วณิ]/ เต - แก่ท่าน/ น ทสฺสํ - จักไม่ให้/ [ตวํ - ท่าน]/ อติยาจโกสิ - เป็นผู้ขอเกินไป ย่อมเป็น/ น จาปิ - แม้หามีได้ ด้วย/ [อหํ - ข้าพเจ้า]/ เต - ของท่าน/ อสฺสมมามิสฺสํ. - จักมา สู่อาศรม/

๙. น - หามีได้/ [บุคฺคํ - บุคคล]/ ตํ - นั้น/ [วตฺถุ - ซึ่งวัตถุ]/ ยาเจ - พึงอ่อนน้อมขอ/ ยสฺส - ผู้ใด/ [บุคฺคํ - ของบุคคล]/ ปิยํ - เป็นที่รัก/ [วตฺถุ - ซึ่งวัตถุ]/ ชิตฺติสฺส - พึงปรารถนา/ เทสฺส - เป็นที่เกลียดชัง/ โหติ - ย่อมเป็น/ อติยาจนาย. - เพราะการอ่อนน้อมขอเกินไป/ นาโค - นาคราช/ มณิ - ซึ่งแก้วณิ/ ยาจิต - อ่อนน้อมขอแล้ว/ พฺราหมณ - อันพราหมณ์/ อทฺตสนํเยว - เป็นที่ไม่ควรเห็นอีกเลย/ ตทฺษณฺมา”ติ. - ได้ถึงแล้วซึ่งสถานที่นั้น”ดังนี้แล/

มณิกณฐชาตกัม - มณิกณฐชาตก/ ตติยํ. - ที่ ๓/ [นิฎฐิตํ - จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๓. ติกนิบาต

๑. สังกัปพรรค หมวดว่าด้วยความดำริ

๑. สังกัปปราศชาตก (๒๕๑) ว่าด้วยราคะเกิดเพราะความดำริ

(พระโพธิสัตว์เกิดในตระกูลพราหมณ์มหาศาลถูกลูกศรคือกิเลสแทง จึงกราบทูลพระราชาว่า)

[๑] อาตมาถูกลูกศรคือกิเลสอาบยาพิษคือราคะ ซึ่งเกิดจากความดำริถึงกาม ลับที่หिनคือวิตก อันนายช่างศรยังมีได้ขจัดให้เกลี้ยงเกลา

[๒] ยังมีได้ตั้งสายธนูให้พันห่มวหุขางขาของคันธนู ยังมีทันได้ติดชนปีกนกยูงเป็นต้น แทะเข้าที่หัวใจทำความเร่าร้อนไปทั่วสรรพางค์กาย

[๓] อาตมามิได้เห็นบาดแผลที่ถูกแทง และเลือดที่ไหลออกจากบาดแผลเลย ตลอดเวลาที่ไม่ได้อบรมจิตด้วยอุบายอันแยบคาย อาตมาได้นำทุกข์มาให้แก่ตนเสียเอง

สังกัปปราศชาตกที่ ๑ จบ

๒. ติลมณฐชาตก (๒๕๒) ว่าด้วยการผูกโกรธเพราะเมถุนาเพียงกำมือเดียว

(พราหมณ์ทักทายครูผูกโกรธอาจารย์ไม่หาย จึงตรัสกับอาจารย์ว่า)

[๔] การที่ท่านอาจารย์จับแขนข้าพเจ้าแล้วเขียนข้าพเจ้าด้วยไม้เรียว เพราะงากำมือเดียวนั้นยังฝังใจข้าพเจ้าอยู่จนทุกวันนี้

[๕] ท่านพราหมณ์ ชะรอยท่านจะไม่ยุติในชีวิตของตนละซี จึงมาที่นี้ เพราะท่านเคยจับแขนข้าพเจ้าเขียนถึง ๓ ครั้ง

(อาจารย์ได้ฟังดังนั้น จึงกล่าวกราบทูลว่า)

[๖] อารยชนบางคนย่อมกีดกันคนกระทำความชั่วด้วยอาชญา การกระทำนั้นเป็นการสอนหาใช่เป็นเวอร์ไม่ บัณฑิตทั้งหลายรู้เหตุนี้เป็นอย่างนี้

ติลมงฺกุฐชาดกที่ ๒ จบ

๓. มณิกัณฐชาดก (๒๕๓) ว่าด้วยการขอแก้วมณี

(พญานาคเมื่อจะห้ามดาบสมิให้ขอ จึงได้กล่าวว่า)

[๗] เพราะแก้วมณีดวงนี้เป็นเหตุทำให้ข้าวน้ำเกิดขึ้น แก่ข้าพเจ้ามากมาย ข้าพเจ้าให้แก้วมณีท่านไม่ได้ ท่านเป็นคนขอเกินไป ข้าพเจ้าจะไม่มาอาศรมของท่านอีกแล้ว

[๘] เมื่อท่านขอแก้วมณีจนทำให้ข้าพเจ้าหวาดกลัว เหมือนชายหนุ่มถือดาบคมที่ลับด้วยหินทำให้ผู้อื่นสะดุ้งกลัว ข้าพเจ้าให้แก้วมณีท่านไม่ได้ ท่านเป็นคนขอเกินไป ข้าพเจ้าจะไม่มาอาศรมของท่านอีกแล้ว

(ดาบสโพธิสัตว์ผู้พี่ได้กล่าวกับดาบสผู้น้องว่า)

[๙] บุคคลไม่ควรขอสสิ่งทีัรู้ว่าเป็นที่รักของเขา อนึ่ง เพราะขอเกินไปย่อมเป็นที่เกลียดชัง นาคราชถูกฤษีขอแก้วมณี จึงไม่หวนกลับมาให้ฤษีเห็นอีกเลย

มณิกัณฐชาดกที่ ๓ จบ^๓

สรุป

ชาดกหมวดตักนิบาตประกอบด้วยเรื่องราวชาดกที่มีแก่นธรรมสำคัญ ๓ ข้อในแต่ละเรื่อง ซึ่งเน้นการบำเพ็ญบารมีและการฝึกฝนตนเพื่อเอาชนะกิเลส เช่น ความโลภ ความโกรธ และความหลง โดยพระโพธิสัตว์ในแต่ละเรื่องมักจะเผชิญกับความยากลำบากจากสถานการณ์ที่ท้าทายจิตใจ แต่ท่านสามารถใช้ปัญญาและความอดทนผ่านพ้นอุปสรรคได้เสมอ

ตัวอย่างเรื่องราวในหมวดนี้ เช่น

- **สังกัปปราศชาดก:** พระโพธิสัตว์สูญเสียยานเพราะถูกล่อลวง แต่สามารถเรียกคืนยานได้ สอนเรื่องการควบคุมจิตใจ ไม่ให้ฟุ้งซ่านไปตามอารมณ์
- **ติลมงฺกุฐชาดก:** พระโพธิสัตว์ให้อภัยคนที่เคยคิดร้ายต่อท่าน ชี้ให้เห็นถึงโทษของการแก้แค้นและยึดติดในความโกรธ และความสำคัญของการให้อภัย

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **การมีสติและสมาธิ:** การฝึกฝนจิตใจให้นิ่งและสงบด้วยสมาธิ จะช่วยให้เราผ่านพ้นสิ่งล่อลวงและอุปสรรคต่าง ๆ ได้

๒. **เมตตาและการให้อภัย:** ความโกรธและการแก้แค้นนำมาซึ่งทุกข์ แต่การให้อภัยและเมตตานำมาซึ่งความสงบสุขทั้งต่อตนเองและผู้อื่น

๓. **การใช้ปัญญา:** การตัดสินใจด้วยปัญญา ช่วยให้เราสามารถแก้ไขปัญหาอย่างถูกต้องและไม่ตกเป็นทาสของอารมณ์

^๓ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑-๓/๑๒๐-๑๒๑.

บทที่ ๔

จตุกกนิบาต - กาลิงควรรค หมวดว่าด้วยพระเจ้ากาลิงคะ

"จตุกกนิบาต" ในพระไตรปิฎก เป็นหมวดหนึ่งในคัมภีร์ที่รวบรวมเรื่องราวชาดก ซึ่งเป็นเรื่องเล่า การเสวยพระชาติต่าง ๆ ของพระโพธิสัตว์ ก่อนที่จะบรรลุเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ในแต่ละเรื่อง พระโพธิสัตว์ได้แสดงให้เห็นถึงคุณธรรมที่สำคัญ ซึ่งเป็นแบบอย่างในการดำเนินชีวิตแก่ผู้ฟังหรือผู้อ่าน เพื่อ ส่งเสริมความเข้าใจในหลักธรรมที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้

หมวด "กาลิงควรรค" ที่เน้นเรื่องพระเจ้ากาลิงคะ สะท้อนให้เห็นถึงการต่อสู้ การเผชิญหน้ากับ ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในชีวิตจริง ในชาดกแต่ละเรื่องมีบทเรียนสำคัญที่พระโพธิสัตว์ได้แสดงธรรมผ่าน การกระทำและการตัดสินใจ เช่นในเรื่อง "จูฬกาลิงคชาดก" ที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของ "ความสามัคคี" ที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้พระเจ้าอัสสกะสามารถเอาชนะพระเจ้ากาลิงคะได้ แม้ท้าวสักระจะท่ายาวไว้ตรงกัน ข้าม ซึ่งชี้ให้เห็นถึงบทเรียนสำคัญที่ว่า แม้จะมีกำลังหรือโชคชะตาดีเพียงใด หากขาดความสามัคคีและความ พยายามอย่างต่อเนื่อง ย่อมไม่อาจประสบความสำเร็จได้

นอกจากนี้ เรื่องราวของพระโพธิสัตว์ยังแฝงด้วยหลักธรรมหลายประการที่เกี่ยวข้องกับชีวิตจริง เช่น การรู้จักให้อภัย การมีขันติธรรม ความอดทนอดกลั้นต่อความทุกข์ยาก การไม่โกรธแค้นหรือพยาบาท และการยึดมั่นในศีลธรรม แม้จะต้องเผชิญกับความท้าทายที่ยากลำบาก ตัวอย่างเช่น "สีลวิมิงสชาดก" ซึ่งแสดง ให้เห็นถึงความสำคัญของการรักษาศีลและการปฏิเสธการกระทำชั่ว แม้จะอยู่ในสถานการณ์ที่อาจทำให้ละเมิด ศีลได้

โดยรวมแล้ว "กาลิงควรรค" เป็นหมวดชาดกที่สอนถึงการดำรงตนในท่ามกลางความยากลำบาก การมองเห็นความสำคัญของการทำความดี และการไม่ละทิ้งหลักธรรมในชีวิต คติธรรมที่ได้จากเรื่องราวเหล่านี้ สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันได้อย่างดี ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของการทำงาน การอยู่ร่วมกันในสังคม หรือการจัดการกับอารมณ์และความท้าทายต่าง ๆ ที่เข้ามา

ตัวอย่าง กาลิงควรรค หมวดว่าด้วยพระเจ้ากาลิงคะ

๑. บาลี

๔. จตุกกนิปาโต

๑. กาลิงควคโค

๓๐๑. จูฬกาลิงคชาตกัม (๔-๑-๑)

๑. วิวรธิมาสํ ทวารํ นครํ ปวิสนตุ อรุณราชสส. สีเหณ สุสิฏฐเณ สุรกชิตํ นนทิสเณน.

๒. ชโย กลิงคานมสยหสาหิณํ ปราชโย อนโย อสสกันณํ. อิจฺเจว เต ภาสิตํ พรหมจาริ น อุชฺชุกฺกตา วิตถํ ฌณฺณติ.

๓. เทวา มุสาวาทมุปาติวตฺตา สจฺจํ ธนํ ปรมํ เตสุ สกฺก. ตํ เต มุสา ภาสิตํ เทวราช กิ วา ปฏิจฺจ มฆวา มหิณฺท.

๔. นนฺ เต สุตํ พฺราหฺมณ ฌณฺณมาเน เทวา น อีสฺสนติ ปุริสปรกฺกมสฺส. ทโม สมาธิ มนโส อเภฺชฺโช อพฺยัคคตา นิฏฺกมณฺณจ กาลเ. ทพฺพณฺจ วิริยํ ปุริสปรกฺกโม จ เตเนว อาสิ วิชโย อสฺสกันณฺติ.

จูฬกาลิงคชาตกัม ปฐมํ.

๓๐๒. มหาอสุสาโรหชาตกัม (๔-๑-๒)

๕. อเทยเยสุ ทฬิ ทานํ เทยเยสุ นปฺปเวจฺจติ. อาปาสุ พยสนํ ปตฺโต สหายํ นาธิคจฺจติ.
๖. นาเทยเยสุ ทฬิ ทานํ เทยเยสุ โย ปเวจฺจติ. อาปาสุ พยสนํ ปตฺโต สหายมธิคจฺจติ.
๗. สญฺญอสมฺโมกฺขวิเสสทสฺสนํ อนริยธมฺเมสุ สเรฺฐสุ นสฺสติ. กตถจ อริเยสุ จ อชฺชเวสฺสุ มหปฺพลํ โหติ
อนุมฺปิ ตาทิสฺสุ.
๘. โย ปุพฺเพ กตกลยาณํ อกา โลเก สุทุกฺกรํ. ปจฺฉา กยิรา น วา กยิรา อจฺจนตํ ปุชนารโหติ.

มหาอสุสาโรหชาตกัม ทุตติยํ.

๓๐๓. เอกราชชาตกัม (๔-๑-๓)

๙. อนุตฺตเร กามคฺเชน สมิตฺเท ภูตฺวาน ปุพฺเพ วสฺสี เอกราช. โส ทานิ ทฺวเค นรกมฺหิ ชิตฺโต นปฺปชฺชเห
วณฺณพลํ ปุราณํ.
๑๐. ปุพฺเพว ขนฺตี จ ตโป จ มยฺหิ สมปฺตติตา ทฺวภูทิสฺเสน อโหสิ. ตํ ทานิ ลทฺธานํ กถํ นุ ราช ชเห อหํ
วณฺณพลํ ปุราณํ.
๑๑. สพฺพา กิเรวํ ปริณิฏฺฐิตานิ ยสฺสสินํ ปณฺญวนตํ วิสยห. ยโส จ ลทฺธา ปุริมํ อุพารํ นปฺปชฺชเห
วณฺณพลํ ปุราณํ.
๑๒. ปนฺนชฺช ทฺวขณํ สุขํ ชนินฺท สฺวชนํ วา ทฺวขมสยหสาหิ. อุภยตถ สมนฺโต อภินิพฺพุตฺตตา สุขํ จ
ทฺวขณํ จ ภวณฺติ ตฺลยาติ.

เอกราชชาตกัม ตุตติยํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๔. จตุกกนิปาโต - จตุกกนิบาต/

๑. กาลิงควคโค - หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งพระเจ้ากาลิงคะ/

๓๐๑. จุฬกาลิงกชาตกัม (๔-๑-๑) - ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งพระเจ้าจุฬกาลิงคะ/

๑. [ตุเมเห - ท่านทั้งหลาย]/ วิวรธิมาสํ - ขอจงเปิด เหล่านี้/ [ราชธิดูณ - แก่พระราชธิดา
ทั้งหลาย]/ ทวารํ - ซึ่งประตู/ [ราชธิดโร - พระราชธิดาทั้งหลาย]/ นครํ - สูพระนคร/ ปวิสนตุ - ขอจงเสด็จ
เข้าไป/ อรุณราชสส. - ของพระราชาทรงพระนามว่าอรุณ/ สีเหน - ผู้เป็นเพียงดังสีหะ/ สุลิฏฺฐเนน - ผู้อัน
อาจารย์สั่งสอนมาดีแล้ว/ [มยา - อันข้าพเจ้า]/ สรุทฺธิ - เป็นกิจที่รักษาไว้ดีแล้ว/ นนฺทิสเนน. - ผู้มีชื่อว่า
นนทิสเนน/

๒. ขโย - ความชนะ/ กลิงกานมสยหสาหิ - แก่พระเจ้ากาลิงคะทั้งหลาย ผู้สามารถย้ายซึ่ง
บุคคลที่ใครย่ำยีไม่ได้โดยปกติ/ [โหตุ - จงมีเกิด]/ ปราชโย - ความพ่ายแพ้/ อนโย - ความหายนะ/ [โหตุ -
จงมีเกิด]/ อสฺสกาณํ. - แก่พระเจ้าอัสสกะทั้งหลาย/ อิจฺเจว - ด้วยประการฉะนี้แล/ เต - อันท่าน/ ภาสิตํ -
กล่าวแล้ว/ พฺรหมจารี - ดูก่อนท่านผู้ประพฤติซึ่งธรรมที่ประเสริฐโดยปกติ/ น - หามิได้/ [บุคคลา - บุคคล
ทั้งหลาย]/ อุชฺชุกตา - เป็นคนซื่อตรง/ วิตถํ - ซึ่งคำเหลวไหล/ ภณฺนติ. - ย่อมกล่าว/

๓. เทวา - เทวดาทั้งหลาย/ มุสสาวทฺมปาติวตฺตา - เป็นผู้เข้าไปล่วงซึ่งการกล่าวเท็จ/ สจฺจํ - คำ
สัตย์/ ธนํ - เป็นทรัพย์/ ปรมํ - อย่างยิ่ง/ เตสุ - เหล่านั้น/ [วจเนสุ - บรรดาคำพูดทั้งหลาย]/ สกฺก. - ข้าแต่
ท้าวสักกะ/ ตํ - นั้น/ เต - อันท่าน/ มุสา - คำเท็จ/ ภาสิตํ - กล่าวแล้ว/ เทวราช - ข้าแต่เทวราช/ กิ วา -
ซึ่งเหตุอะไร หรือ/ ปฏิจฺจ - ทรงอาศัยแล้ว/ มฆวา - ทรงพระนามว่ามฆวาน/ มหินฺท. - ผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน/

๔. นนุ - มิใช่หรือ/ เต - อันท่าน/ สุต/ ฟังมาแล้ว/ พราหมณ - ดูก่อนพราหมณ์/ ภณฺณมานเน เท
วา - เทวดาทั้งหลาย/ น อิสสนติ - ย่อมไม่กีดกัน/ ปุริสปรกฏมสฺส. - ซึ่งความก้าวไปในเบื้องหน้าของบุรุษ/
ทโม - การฝึกฝน/ สมาริ - ความตั้งมั่นพร้อมยิ่ง/ มนโส - แห่งใจ/ อเนชโช - ความไม่แตกแยก/ อพยัคคตา
- ความเป็นแห่งบุคคลผู้ไม่ทอดย/ นิฏกมนนจ - การก้าวออกไป ด้วย/ กาลเ. - ในกาล/ ทพฺพญจ - ที่
มั่นคง ด้วย/ วิริย - ความเพียร/ ปุริสปรกฏโม จ - ความก้าวไปในเบื้องหน้าของบุรุษ ด้วย/ เตเนว - เพราะ
เหตุนี้แหละ/ อาสิ - ได้มีแล้ว/ วิชโย - ความชนะ/ อสฺสกาณ”นติ. - แก่พระเจ้าอัสสะทั้งหลาย”ดังนี้แล/

จุฬาลงคชาตก - จุฬาลงคชาตก/ ปฐม. - ที่ ๑/ [นิฎฐิต - จบแล้ว]/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ * _ *

๓๐๒. มหาอัสสาโรชาตก (๔-๑-๒) - ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งพระเจ้ามหาอัสสาโรหะ/

๕. โย - ผู้ใด/ ปุคฺคโล - บุคคล/ เทยเยสุ - ที่ไม่ควรให้/ [ปุคฺคเลสุ - ในบุคคลทั้งหลาย]/ ทท
- เมื่อให้/ ทาน - ซึ่งวัตถุที่ควรถวาย/ เทยเยสุ - ที่ควรให้/ [ปุคฺคเลสุ - ในบุคคลทั้งหลาย]/ นปฺเวจฺจติ. -
ย่อมไม่ให้หลังไหลไปทั่ว/ โส - ผู้นั้น/ ปุคฺคโล - บุคคล/ อาปาสุ - ในเพราะอันตรายทั้งหลาย/ พยสน - ซึ่ง
ความย่อเยย/ ปตฺโต - ประสบแล้ว/ สหาย - ซึ่งสหาย/ นาธิจฺจติ. - ย่อมไม่พบ/

๖. นาเทยเยสุ - หามิได้ ที่ไม่ควรให้/ [ปุคฺคเลสุ - ในบุคคลทั้งหลาย]/ ทท - เมื่อให้/ ทาน - ซึ่ง
วัตถุที่ควรถวาย/ เทยเยสุ - ที่ควรให้/ [ปุคฺคเลสุ - ในบุคคลทั้งหลาย]/ โย - ผู้ใด/ [ปุคฺคโล - บุคคล]/ ปเวจ
ติ. - ย่อมไม่ให้หลังไหลไปทั่ว/ โส - ผู้นั้น/ ปุคฺคโล - บุคคล/ อาปาสุ - ในเพราะอันตรายทั้งหลาย/ พยสน -
ซึ่งความย่อเยย/ ปตฺโต - ประสบแล้ว/ สหายมธิจฺจติ. - ย่อมพบ ซึ่งสหาย/

๗. สลฺยโณคสมฺโภควิเสสทสฺสน - การแสดงซึ่งความพิเศษแห่งคุณแห่งการเกี่ยวข้องและการคบ
กัน/ อนริยธฺมเมสุ - ผู้มีธรรมที่ไม่ประเสริฐ/ สเรฺสุ - ผู้โอดวอด/ [ชนเรสุ - ในประชาชนทั้งหลาย]/ นสฺสติ. -
ย่อมฉิบหาย/ กตญจ - ส่วนว่า ที่กระทำแล้ว/ อริเยสุ จ - ผู้เป็นบุคคลผู้ประเสริฐ ด้วย/ อชฺชเวสุ - ผู้ซื้อตรง
ด้วย/ [สลฺยโณคสมฺโภควิเสสทสฺสน - การแสดงซึ่งความพิเศษแห่งคุณแห่งการเกี่ยวข้องและการคบกัน]/
มหปฺพล - เป็นกรรมมีผลมาก/ โหติ - ย่อมเป็น/ อณุมฺปิ - แม้เล็กน้อย/ ตาทิสฺ. - ผู้คงที่/

๘. โย - ผู้ใด/ [ปุคฺคโล - บุคคล]/ ปุพฺเพ - ในกาลก่อน/ กตกฺลยาโณ - เป็นผู้มีความดีที่กระทำ
แล้ว/ โส - ผู้นั้น/ ปุคฺคโล - บุคคล/ อกา - ชื่อว่าได้กระทำแล้ว/ โลเก - ในโลก/ สฺทุกฺกริ. - ที่พึงกระทำได้
โดยยากด้วยดี/ [กมฺ - ซึ่งกรรม]/ ปจฺจา - ในภายหลัง/ กยิรา - พึงกระทำ/ น วา กยิรา - หรือว่า ไม่ควร
กระทำ/ อจฺจนฺติ - อย่างยิ่ง/ ปุชนารโหติ. - ชื่อว่าเป็นผู้สมควรต่อการบูชา”ดังนี้แล/

มหาอัสสาโรชาตก - มหาอัสสาโรชาตก/ ทุติย. - ที่ ๒/ [นิฎฐิต - จบแล้ว]/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ * _ *

๓๐๓. เอกราชชาตก (๔-๑-๓) - ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งพระเจ้าเอกราช/

๙. [ตรวิ - พระองค์]/ อนุตฺตเร - ที่ยอดเยี่ยม/ กามคฺเณ - ซึ่งกามคุณทั้งหลาย/ สมิทฺเธ - ที่สำเร็จ
แล้ว/ ภูตฺวาน - เสวยแล้ว/ ปุพฺเพ - ในกาลก่อน/ วสึ - ประทับอยู่แล้ว/ เอกราช. - ข้าแต่พระเจ้าเอกราช/
โส - นั้น/ [ตรวิ - พระองค์]/ ทานิ - ในบัดนี้/ ทฺคเค - ที่ขรุขระ/ นรกมฺหิ - ในภพที่มีความเจริญออกแล้ว/
จิตฺโต - อันบุคคลโยนลงแล้ว/ นปฺปชฺชเห - ไม่พึงละ/ วณฺณพล - ซึ่งพระฉวีวรรณและพระกำลัง/ ปุราณ. -
ที่มีอยู่แต่ก่อน/

๑๐. ปุพฺเพว - ในกาลก่อนแล/ ขนฺติ จ - ความอดทน ด้วย/ ตโป จ - ความเพียรเป็นเครื่องยัง
กิเลสให้ร้อน ด้วย/ มยฺหิ - อันข้าพเจ้า/ สมปฺตติตา - ประรณนาพร้อมกันแล้ว/ ทฺพฺภิเสน - ข้าแต่พระราชา
ทรงพระนามว่าทฺพฺภิเสน/ อโหสิ. - ได้เป็นแล้ว/ ต - นั้น/ [ขนฺติญจ - ซึ่งความอดทน ด้วย/ ตปฺญจ - ซึ่ง

ความเพียรเป็นเครื่องยังกิเลสให้ร้อน ด้วย]/ ทานี - ในบัดนี้/ ลพฺธาน - ได้แล้ว/ กถํ - อย่างไรหนอ/ ราช - ข้าแต่พระราชา/ ขเท - พึงละ/ อหํ - ข้าพเจ้า/ วณฺณพล - ซึ่งพระฉวีวรรณและพระกำลัง/ ปุราณ - ที่มีอยู่แต่ก่อน/

๑๑. สพฺพา - ทั้งปวง/ กิเรว - ได้ยินว่า อย่างนี้/ ปริณิฏฺฐิตานี - สำเร็จเรียบร้อยแล้ว/ [กิจจานิ - กิจทั้งหลาย]/ ยสฺสสินิ - ผู้เรื่องยศ/ ปณฺณวณฺต - ผู้มีพระปรีชาญาณ/ วิสยฺห. - ทรงทนทาน/ [ตฺว - พระองค์]/ ยโส จ - ซึ่งยศ ด้วย/ ลพฺธา - ได้แล้ว/ ปุริม - ที่มีในกาลก่อน/ อุพาริ - ที่สูงส่ง/ นปฺปชฺชเท - ไม่พึงละ/ วณฺณพล - ซึ่งพระฉวีวรรณและพระกำลัง/ ปุราณ - ที่มีอยู่แต่ก่อน/

๑๒. [ตฺว - พระองค์]/ ปนฺชช - ขอจงบรรเทาออก/ ทุกฺเคน - ด้วยความทุกข์/ สุขํ - ซึ่งความสุข/ ขนินฺท - ข้าแต่พระราชาผู้เป็นจอมแห่งประชาชน/ สุขฺเณ วา - หรือว่า ด้วยความสุข/ ทุกฺขมสฺยหสาหิ. - ขอจงข่ม ซึ่งความทุกข์/ อุภยตล - ทั้งสอง/ [ฐาเนสุ - ในสถานะทั้งหลาย]/ สนฺโต - สัตบุรุษทั้งหลาย/ อภินิพฺพุตตฺตา - เพราะความที่มีอรรถาที่ดับสนิทอยู่แล้ว/ สุขฺเณ จ - ในความสุข ด้วย/ ทุกฺเข จ - ในความทุกข์ ด้วย/ ภาวนติ - ย่อมเป็น/ ตฺลฺยา”ติ. - เป็นกลาง”ดังนี้แล้ว/

เอกราชชาตก - เอกราชชาตค/ ตติย. - ที่ ๓/ [นิฏฺฐิต - จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๔. จตุกกนิบาต

๑. กาลิงควรรค หมวดว่าด้วยพระเจ้ากาลิงคะ

๑. จูฬกาลิงคชาตค (๓๐๑) ว่าด้วยพระเจ้าจูฬกาลิงคะ

(นันทิเสนอำมาตย์เรียกคนรักษาประตูพระนคร ให้เขาเปิดประตูรับพระราชธิดา ของพระเจ้าอัสสกะว่า)

[๑] ท่านทั้งหลายจงเปิดประตูถวายพระราชธิดาเหล่านี้ ขอพระราชธิดาเหล่านี้จงเสด็จเข้าพระนคร ซึ่งข้าพเจ้าผู้มีนามว่านันทิเสนผู้เป็นดุจสีหะ ได้รับการสั่งสอนมาดี ผู้เป็นอำมาตย์ของพระเจ้าอรุณ ได้จัดการรักษาไว้ดีแล้ว

(พระเจ้ากาลิงคะทรงกลัวต่อมรณภัย จึงด่าดาบสว่า)

[๒] ท่านผู้ประพฤติพรหมจรรย์ ท่านได้กล่าวว่า ชัยชนะจะมีแก่พระเจ้ากาลิงคะ ผู้สามารถย้ายบุคคลที่ใครย่ำยีไม่ได้ ส่วนความปราชัย ความหายนะจะมีแก่พระเจ้าอัสสกะ คนซื่อย่อมไม่พูดเท็จ

(ดาบสพุลคามท้าวสักกะว่า)

[๓] ข้าแต่ท้าวสักกะ พวกเทวดาทั้งหลายจะอยู่ที่ใดหรือ บรรดาคำเหล่านั้น คำสัตย์เป็นทรัพย์อย่างยิ่ง ข้าแต่ท้าวมฆวานเทวราชผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน พระองค์ทรงอาศัยเหตุอะไรจึงตรัสคำเท็จ

(ท้าวสักกะทรงสดับดังนั้น จึงตรัสว่า)

[๔] พรหมณ์ ท่านเคยฟังมาแล้วมิใช่หรือ เขากล่าวกันว่า เทวดาทั้งหลายกีดกันความบากบั่นของคนไว้ไม่ได้ การฝึกตนก็ดี ความตั้งใจไว้อย่างมั่นคงก็ดี ความมีใจไม่แตกแยกก็ดี ความไม่ท้อถอยก็ดี การรุกรินเวลาที่ควรรุกรินก็ดี ความเพียรอันมั่นคงก็ดี ความบากบั่นของคนก็ดี ได้มีแก่พระเจ้าอัสสกะ เพราะเหตุนี้แหละ ชัยชนะจึงได้มีแก่พระเจ้าอัสสกะ

จูฬกาลิงคชาตคที่ ๑ จบ

๒. มหาอัสสาโรหชาดก (๓๐๒) ว่าด้วยพระเจ้ามหาอัสสาโรหะ

(พระราชโพนีสัตว์แสดงธรรมแก่พระโอรสว่า)

[๕] ผู้ใดเมื่อให้ทานในบุคคลที่ไม่ควรจะให้ ไม่ให้ในบุคคลที่ควรจะให้ ผู้นั้นแม้ประสบทุกข์ในคราวมีอันตราย ก็หาเพื่อนช่วยเหลือไม่ได้

[๖] ผู้ใดเมื่อไม่ให้ทานในบุคคลที่ไม่ควรจะให้ ให้ทานในบุคคลที่ควรจะให้ ผู้นั้นแม้ประสบทุกข์ในคราวมีอันตราย ก็ได้เพื่อนที่จะช่วยเหลือ

[๗] การแสดงคุณวิเศษแห่งการเกี่ยวข้องกับผูกพันกันฉันมิตร ในชนทั้งหลายผู้ไม่เป็นพระอริยะ โอ้อวด ย่อมจะไร้ผล ส่วนการแสดงคุณวิเศษแห่งการเกี่ยวข้องเป็นต้นนั้นแม้เล็กน้อย ซึ่งบุคคลกระทำแล้วในชนทั้งหลาย ผู้เป็นพระอริยะ ชื่อตรงและคงที่ ย่อมมีผลมาก

[๘] ผู้ใดได้ทำคุณงามความดีไว้ก่อน ผู้นั้นเชื่อว่าได้ทำสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งในโลก ภายหลังเขาจะทำหรือไม่ทำก็ตามที่ เชื่อว่าเป็นผู้ควรแก่การบูชาอย่างยิ่ง

มหาอัสสาโรหชาดกที่ ๒ จบ

๓. เอกราชชาดก (๓๐๓) ว่าด้วยพระเจ้าเอกราช

(พระเจ้าทุพภิกขโทษทรงขอโทษพระเจ้าเอกราชแล้ว ตรัสว่า)

[๙] ข้าแต่พระเจ้าเอกราช เมื่อก่อนพระองค์เสวยกามคุณที่สมบูรณ์ยอดเยี่ยม มาบัดนี้พระองค์ถูกโยนลงในหลุมอันขรุขระ ก็ยังไม่ทรงละพระฉวีวรรณและพระกำลังอันมีอยู่แต่ก่อน

(พระเจ้าเอกราชผู้เป็นพระโพนีสัตว์ได้ฟังดังนั้น จึงตรัสว่า)

[๑๐] พระเจ้าทุพภิกขโทษ เมื่อก่อนหม่อมฉันมีขันติ และตะบะสมปรารถนามาแล้ว หม่อมฉันได้ขันติและตะบะนั้นแล้ว จะพึงละฉวีวรรณและกำลังอันมีอยู่แต่ก่อนทำไมเล่า

[๑๑] พระองค์ผู้เรื่องยศ ปรากฏพระปรีชาญาณ ทรงทนทานเป็นพิเศษ ทราบว่า กรรมกิจทุกอย่าง หม่อมฉันได้ทำสำเร็จเรียบร้อยแล้ว ทั้งยังได้ยศที่สูงส่งที่ไม่เคยได้มาก่อน เพราะเหตุไรจะพึงละฉวีวรรณและกำลังอันมีอยู่แต่ก่อนเสียเล่า

[๑๒] พระองค์ผู้จอมชน หม่อมฉันบรรเทาความสุข ด้วยความทุกข์ และข่มความทุกข์ด้วยความสุข สัตบุรุษเช่นหม่อมฉันวางตนเป็นกลางในความสุขและความทุกข์ เพราะมีความเยือกเย็นในภาวะทั้ง ๒ นั้น

เอกราชชาดกที่ ๓ จบ^๔

สรุป

หมวด "กาลิงควรรค" ใน *จตุกกนิบาต* ประกอบด้วยเรื่องราวชาดกที่เกี่ยวข้องกับการสั่งสอนถึงคุณธรรมและหลักธรรมต่าง ๆ ผ่านการกระทำของพระโพนีสัตว์ในชาติต่าง ๆ หลักสำคัญที่สอดแทรกในเรื่องเหล่านี้ได้แก่ ความสามัคคี, ความพากเพียร, การอดทนต่อความทุกข์, การรู้จักให้อภัย, และการรักษาศีลธรรม

๑. **จุฬกาลิงคชาดก** เรื่องราวของการบรรเทาพระเจ้าอัสสกะและพระเจ้ากาลิงคะ แสดงให้เห็นว่าความสามัคคีและความเพียรพยายามมีพลังสำคัญในการนำไปสู่ชัยชนะ แม้ความท้อแท้จะเป็นอย่างไร การประมาทเป็นเหตุให้แพ้

○ **ข้อคิด:** "สามัคคี" เป็นพลังสำคัญในการทำงานและดำเนินชีวิต การไม่ประมาทและมีความพยายามจะนำไปสู่ความสำเร็จ

^๔ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑-๑๒/๑๕๖-๑๕๘.

๒. **สืลวิมังสาชาดก** พระโพธิสัตว์ในเรื่องนี้ปฏิเสธการลักทรัพย์แม้จะถูกสั่งให้ทำ เพราะไม่มีสถานที่ลับที่การทำชั่วจะไม่ถูกเห็นได้

○ **ข้อคิด:** "ศีล" เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวที่สำคัญในการดำรงชีวิต แม้จะไม่มีใครเห็นการกระทำที่ผิด การกระทำเช่นนั้นยังมีผลต่อจิตใจและความเป็นคนดี

๓. **สุขาตาชาดก** พระโพธิสัตว์เป็นอำมาตย์ที่ขอภัยโทษให้กับพระเทวีผู้ทำผิด ชี้ให้เห็นถึงคุณค่าของการให้อภัย

○ **ข้อคิด:** "อภัยทาน" เป็นธรรมที่ช่วยให้จิตใจสงบและนำไปสู่ความสมานฉันท์ในสังคม การให้อภัยแก่ผู้อื่นยังช่วยให้เราเองปล่อยวางความโกรธและความทุกข์

๔. **ขาสกุนชาดก** เรื่องของนกหัวขวานที่ช่วยราชสีห์ แต่เมื่อไม่ได้รับการตอบแทนก็กล่าวโทษราชสีห์ว่าเป็นสัตว์ไม่รู้คุณ

○ **ข้อคิด:** "กตัญญูกตเวทී" คือการรู้คุณผู้อื่น และตอบแทนเมื่อมีโอกาส การขาดคุณธรรมนี้อาจนำไปสู่ความแตกแยกและความไม่เจริญในชีวิต

๕. **ทัททธชาดก** พระโพธิสัตว์ในชาตินี้เป็นพยานาค แสดงให้เห็นถึงการไม่ใส่ใจต่อคำดูถูกหรือคำเหยียดหยาม และแนะนำให้นาคน้องชายไม่ให้เก็บคำพูดเช่นนั้นมาใส่ใจ

○ **ข้อคิด:** การไม่ยึดติดกับ "อารมณ์โกรธ" และไม่หวนไหวต่อคำพูดของผู้อื่น ช่วยให้เราดำรงชีวิตได้อย่างสงบและไม่หลงไปตามอารมณ์

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **อิทธิบาท ๔:** ในหลายเรื่องราว พระโพธิสัตว์แสดงให้เห็นถึงการมีฉันทะ (ความพอใจในความดี), วิริยะ (ความพยายาม), จิตตะ (ความตั้งใจ) และวิมังสา (การใช้ปัญญา) ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญในการนำพาชีวิตไปสู่ความสำเร็จ

๒. **ขันติ (ความอดทน):** ชาดกหลายเรื่องสะท้อนให้เห็นว่าการอดทนต่อความยากลำบากและความทุกข์ในชีวิตนำไปสู่ความสำเร็จที่ยั่งยืน

๓. **ศีล ๕:** หลายเรื่องชี้ให้เห็นความสำคัญของการรักษาศีล การปฏิเสธการกระทำชั่วแม้จะถูกบังคับ เป็นสิ่งที่ควรยึดมั่นเพื่อรักษาความสงบและศีลธรรมในสังคม

๔. **เมตตา (ความกรุณา):** การมีเมตตาต่อผู้อื่น การให้อภัยและการไม่ถือโทษโกรธเคือง เป็นคุณธรรมที่ช่วยให้เกิดความสงบและสมานฉันท์

โดยสรุป ชาดกในหมวดนี้สอนให้เราฝึกคุณธรรมในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นความสามัคคี, ความอดทน, ความรู้จักให้อภัย และการรักษาศีลธรรม ซึ่งจะช่วยให้เราดำเนินชีวิตได้อย่างราบรื่นและเป็นสุขในสังคม

บทที่ ๕

ปัญจกนิบาต - มณิกุณฑลวรรค หมวดว่าด้วยต่างหูแก้วมณี

ปัญจกนิบาต ชาตกหมวดที่ ๕ ซึ่งประกอบด้วยเรื่องราวต่าง ๆ ที่สะท้อนถึงการปฏิบัติตนตามหลักธรรมของพระโพธิสัตว์ในหลายพระชาติ ชาตกเหล่านี้เป็นเรื่องราวที่แฝงไว้ด้วยคุณธรรมและการสอนหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เพื่อเป็นแนวทางให้ผู้ฟังหรือผู้อ่านนำไปประพฤติปฏิบัติในการดำเนินชีวิต เรื่องราวแต่ละตอนนำเสนอความหลากหลายของเหตุการณ์ ตั้งแต่เรื่องในครอบครัว การเมือง การปกครอง ไปจนถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสัตว์ ซึ่งล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงความเสียสละ ความเมตตา และการดำเนินชีวิตด้วยความไม่ยึดติด

วรรคแรก **มณิกุณฑลวรรค** มีเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับคุณธรรมในความอดทน ความไม่ยึดติดในอำนาจ และการให้อภัย อย่างเช่น **มณิกุณฑลชาตก** ที่พระโพธิสัตว์ในพระชาติเป็นพระเจ้าพรหมทัต ถูกจับขังโดยพระเจ้าโกศล แต่กลับครองสติและไม่แสดงความโกรธเคือง สุดท้ายได้รับราชสมบัติคืน นอกจากนี้ยังมีชาตกที่แสดงถึงการสอนให้ไม่เศร้าโศก เช่น **สุชาตชาตก** ที่พระโพธิสัตว์สอนบิดาให้เลิกเศร้าโศกถึงบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป เพราะความโศกนั้นไม่เกิดประโยชน์อันใด

วรรคที่สอง **วันณาโรหวรรค** แสดงถึงคุณธรรมต่าง ๆ ที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตด้วยความละเอียดและมีศีล เช่น **วันณาโรหชาตก** ที่กล่าวถึงการแก่งแย่งชิงดีจากความโลภและผลของการสร้างความขัดแย้งในหมู่สัตว์ **สีลวิมังสาชาตก** ที่ชี้ให้เห็นถึงความประเสริฐของศีลธรรมเหนือกว่าความรู้สึกริษยาหรือสวาท ซึ่งเป็นการตอกย้ำถึงความสำคัญของการรักษาศีลในชีวิตประจำวัน

หมวดนี้ยังสะท้อนถึงหลักธรรมสำคัญที่พระพุทธศาสนาเน้นย้ำ เช่น **มรณสติ** การระลึกถึงความตายเพื่อเตือนให้เราไม่ประมาทในชีวิต และ **อภัยทาน** การให้อภัยต่อผู้อื่นซึ่งแสดงถึงความเมตตาและการไม่พยาบาท ซึ่งสามารถพบได้ในหลายเรื่องของหมวดนี้

การอ่านและศึกษาเรื่องราวในชาตกเหล่านี้เป็นการเรียนรู้เพื่อพัฒนาจิตใจ ให้เกิดความเมตตา ความอดทน ความไม่ยึดติด และความมีศีลธรรมในทุกการกระทำ เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสงบสุข

ตัวอย่าง มณิกุณฑลวรรค หมวดว่าด้วยต่างหูแก้วมณี

๑. บาลี

๕. ปญจกนิปาโต

๑. มณิกุณฑลคโค

๓๕๑. มณิกุณฑลชาตก (๕-๑-๑)

๑. ชีโน รตสสํ มณิกุณฑเล จ ปุตุเต จ ทาเร จ ตเถว ชีโน. สพเพสุ โภเคสุ อเสสเกสุ กสมาน สนตปปสี โสกกาเล.

๒. ปุพเพว มจจํ วิชนฺติ โภคา มจฺโจ วา เต ปุพฺพตรํ ขหาติ. อสฺสสตฺตา โภคิโน กามกามิ ตสมาน โสจามหํ โสกกาเล.

๓. อุเทติ อาปุริติ เวติ จนฺโท อตฺถํ ตเปตฺวาน ปเลติ สุริโย. วิทิตา มยา สตฺตุก โลกธมฺมา ตสมาน โสจามหํ โสกกาเล.

๔. อลโส คีหิ กามโกคิ น สาธุ อสณฺญโต ปพฺพชิต น สาธุ. ราชาน สาธุ อนิสम्मการิโย ปณฺทิตโต โภโณ ตํ น สาธุ.

๕. นิสम्म ขตฺติโย กยิรา นานิสम्म ทิสฺมปติ. นิสम्मการิโน ราช ยโส กิตฺติ จ วฑฺฒตีติ.

มณิกุณฑลชาตกํ ปฐมํ.

๓๕๒. สุชาตชาตกํ (๕-๑-๒)

๖. กิ นฺ สุนฺตรมานาว ลายิตฺวา หริตํ ติณฺ. ขาท ขาทาติ ลปสิ คตสฺส ตํ ชรคฺคว.

๗. น หิ อนฺเนน ปาเนน มโต โคโณ สมฺมกุญฺเห. ตวณฺจ ตฺจณฺ วิลปสิ ยถา ตํ ทุมมตี ตถา.

๘. ตเถว ติฏฺฐตี สีสํ หตฺถปาทา จ วาลธิ. โสตา ตเถว ติฏฺฐนฺตี มณฺเญ โคโณ สมฺมกุญฺเห.

๙. เนวฺยยกสฺส สีสณฺจ หตฺถปาทา จ ทิสฺสเร. รุทํ มตฺติกญฺอุปสมิ นนฺ ตวณฺเญว ทุมมตี.

๑๐. อาทิตฺตํ วต มํ สนฺตํ ชตฺตีสิตํ ปาวกํ. วารินา วีย โอสณฺจํ สพฺพํ นิพฺพาปเย ทฺร.

๑๑. อพฺพหิ วต เม สลลํ ยมาสิ ทฺยสฺสตี. โย เม โสภปเรตฺสส ปิตุ โสภํ อปานฺนํ.

๑๒. โสภํ อพฺพพฺพหฺสโลสมิ วีตฺโสโก อนาวิโล. น โสจามิ น โรทามิ ตว สุตฺวาน มาณว.

๑๓. เอวํ กโรนฺตี สปปณฺญา ये โหนฺตี อนุกมฺปกา. วินิวตฺเตนฺตี โสภมา สุชาโต ปิตฺร ยถาติ.

สุชาตชาตกํ ทุตฺติยํ.

๓๕๓. เวณสาขชาตกํ (๕-๑-๓)

๑๔. นยิทํ นิจฺจํ ภวิตพฺพํ พฺรหฺมทตฺต เขมํ สุภิกฺขํ สุชตา จ กาเย. อตฺถจฺจเย มา อหุ สมฺปญฺหโห ภินฺนปฺลโว สาครสฺสเวว มชฺเฌ.

๑๕. ยานิ กโรตี ปุริโส ตานิ อตฺตนิ ปสฺสตี. กลฺยาณการิ กลฺยาณํ ปาปการิ จ ปาปกํ. ยาทิสํ วปเต พิกฺขํ ตาทิสํ หเรตฺ ผลํ.

๑๖. อิทํ ตทาจริยาโจ ปาราสริโย ยทพฺรวิ. มา สุตฺวํ อกริ ปาปํ ยํ ตวํ ปจฺฉา กตํ ตเป.

๑๗. อยเมว โส ปิงฺคย เวณสาโข ยมฺหิ ฆาตยิ ขตฺติยานํ สหสฺสํ. อลงฺกเต จฺนฺทณฺสสารานฺลิตเต ตเมว ทุกฺขํ ปจฺจาคตํ มม.

๑๘. สามา จ โข จฺนฺทณฺลิตตคตฺตา ลฺภฺสิว โสภณชนกสฺส อุกฺคตา. อทิสฺวา กาลํ กริสฺสามิ อพฺพรี ตํ เม อิตฺโต ทุกฺขตฺรํ ภวิสฺสตีติ.

เวณสาขชาตกํ ตุตฺติยํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๕. ปญฺจกนิปาโต – ปญฺจกนิบาต/

๑. มณิกุณฑลวคฺโค – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งต่างหูแก้วมณี/

๓๕๑. มณิกุณฑลชาตกํ (๕-๑-๑) – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งต่างหูแก้วมณี/

๑. ซีโน – ทรงหมดสิ้นแล้ว/ [ตฺวํ – พระองค์]/ รกฺสํ – จากรถและม้า/ มณิกุณฑล จ – จากต่างหูที่ประดับแล้วด้วยแก้วมณีทั้งหลาย ด้วย/ ปุตฺเต จ – จากพระโอรสทั้งหลาย ด้วย/ ทาเร จ – จากนางสนมทั้งหลาย ด้วย/ ตเถว – เหมือนอย่างนั้นแล/ ซีโน. – ทรงหมดสิ้นแล้ว/ สพฺพเพสุ – ทั้งปวง/ โภเคสุ – ครั้นเมื่อทรัพย์เป็นเครื่องใช้สอยทั้งหลาย/ อสฺสเณสุ – เป็นธรรมที่ไม่มีส่วนเหลือ/ กสฺมา – เพราะเหตุอะไร/ [ตฺวํ – พระองค์]/ น สนฺตปฺปสิ – ย่อมไม่ทรงเดือดร้อน/ โสภกาเล. – ในกาลเป็นที่ควรเศร้าโศก/

๒. ปุพฺเพว – ในกาลก่อนแล/ มจฺจํ – ผู้เป็นสัตว์ที่พึ่งตาย/ [สฺตฺตํ – ซึ่งสัตว์]/ วิชฺหนฺติ – ย่อมทอดทิ้ง/ โภคา – ทรัพย์เป็นเครื่องใช้สอยทั้งหลาย/ มจฺโจ วา – หรือว่า ผู้มีความตายเป็นสภาพ/ [สฺตฺโต –

สัตว์/ เต - เหล่านั้น/ โภเค - ซึ่งทรัพย์เป็นเครื่องใช้สอยทั้งหลาย/ ปุพพตร - ก่อนกว่า/ ขหาติ - ย่อมละทิ้ง/ อสสสุตา - ที่ไม่กันไปติดต่อกันแล้ว/ โภคิโน - ผู้ใช้สอยโดยปกติ/ [สตุตส - ของสัตว์/ โภคา - ทรัพย์เป็นเครื่องใช้สอยทั้งหลาย/ กามกามิ - ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงใคร่อยู่ในกาม/ ตสฺมา - เพราะเหตุนั้น/ น โสจามหิ - ข้าพระองค์ ย่อมไม่เศร้าโศก/ โสกกาล. - ในกาลเป็นที่ควรเศร้าโศก/

๓. อุเทติ - ย่อมขึ้น/ อาปุรติ - ย่อมเต็มดวง/ เวติ - ย่อมแหงนเงົมาไป/ จนโท - ดวงจันทร์/ อดถิ - ยังประโยชน์/ ตเปตวาน - ให้อบอุ่นแล้ว/ ปเลติ - ย่อมลับขอบฟ้าไป/ สุริโย. - ดวงอาทิตย์/ วิทิตา - ทราบชัดแล้ว/ มยา - อันข้าพเจ้า/ สตุค - ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นศัตรู/ โลภมมา - ธรรมของสัตว์ผู้อาศัยอยู่ในโลกทั้งหลาย/ ตสฺมา - เพราะเหตุนั้น/ น โสจามหิ - ข้าพระองค์ ย่อมไม่เศร้าโศก/ โสกกาล. - ในกาลเป็นที่ควรเศร้าโศก/

๔. อลโส - เป็นผู้เฉื่อยชา/ คิหิ - คฤหัสถ์/ กามโภคิ - เป็นผู้บริโภคซึ่งกามโดยปกติ/ [ต - นั้น/ ปพพิ - ข้อ]/ น - หามิได้/ สาธุ - เป็นเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ/ อสณฺญโต - ผู้ไม่ปิดกั้นพร้อมแล้ว/ ปพพิชิโต - บรรพชิต/ [ต - นั้น/ ปพพิ - ข้อ]/ น - หามิได้/ สาธุ - เป็นเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ/ ราชา - พระราชา/ [ต - นั้น/ ปพพิ - ข้อ]/ น - หามิได้/ สาธุ - เป็นเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ/ อนิสุมการิ - ผู้ไม่ใคร่ครวญแล้วกระทำโดยปกติ/ โย - ผู้ใด/ [บุคฺคโล - บุคคล]/ ปณฺชิโต - เป็นบัณฑิต/ โกรโณ - เป็นผู้โกรธโดยปกติ/ ต - นั้น/ [ปพพิ - ข้อ]/ น - หามิได้/ สาธุ - เป็นเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ/

๕. นิสุม - ใคร่ครวญแล้ว/ ขตฺติโย - กษัตริย์/ กยิรา - พึงกระทำ/ นานิสุม - หามิได้ ไม่ใคร่ครวญแล้ว/ ทิสฺมปติ. - ข้าแต่มหाराษฎ์ผู้เป็นเจ้าแห่งทิศ/ นิสุมการิโน - ผู้ใคร่ครวญแล้วกระทำโดยปกติ/ [ขตฺติยสฺส - แก่กษัตริย์]/ ราช - ข้าแต่พระราช/ ยโส - ยศ/ กิตฺติ จ - การสดุดี ด้วย/ วาฑตฺติ”ติ. - ย่อมเจริญ”ดังนี้แล/

มณิกฺขณฺทลชาตก - มณิกฺขณฺทลชาตก/ ปฐม. - ที่ ๑/ [นิญฺฐิต - จบแล้ว]/

* - * - * - * - * - * - * - * - *

๓๕๒. สุขาตชาตก (๕-๑-๒) - ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งสุขาตกุมารโพธิสัตว์/

๖. กิ นุ - ทำไมหนอ/ [ตฺว - เจ้า]/ สนฺตรมานโว - เป็นราวกะวารีบริบูรณ์อยู่/ ลายิตฺวา - เกี้ยวแล้ว/ หริต - ที่สดเสียวซี/ ติน. - ซึ่งหญ้า/ [ตฺว - เจ้า]/ ขาท - จงเคี้ยวกินเถิด/ ขาทาติ - จงเคี้ยวกินเถิด’ดังนี้/ ลปสิ - ย่อมบ่นเพ้อ/ คตสตุต - ที่ตายไปแล้ว/ ขรคฺคว. - กับโคแก่/

๗. น - หามิได้/ หิ - ก็/ อนฺเนน - เพราะข้าว/ ปาเนน - เพราะน้ำ/ มโต - ที่ตายไปแล้ว/ โคโณ - โค/ สมฺภูฏฺเห. - พึงลุกขึ้น/ ตฺวณจ - แต่ว่า เจ้า/ ตฺวจณ - เปล่า ๆ/ วิลปสิ - ย่อมบ่นเพ้อ/ ยถา - ฉะนั้น/ ต - นั้น/ ทุมมตี - ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องรู้อันโทษประทุษร้ายแล้ว/ [บุคฺคโล - บุคคล]/ ตลา. - ฉะนั้น/

๘. ตเถว - เหมือนอย่างนั้นนั่นแล/ ตินฺนฺตติ - ย่อมดำรงอยู่/ สีส - หัว/ หตฺถปาทา จ - มือและเท้าทั้งหลาย ด้วย/ วาลธิ. - หาง/ โสตา - หูทั้งหลาย/ ตเถว - เหมือนอย่างนั้นนั่นแล/ ตินฺนฺตติ มณฺเญ - เห็นจะย่อมดำรงอยู่/ โคโณ - โค/ สมฺภูฏฺเห. - พึงลุกขึ้น/

๙. เนวฺยยกสฺส - หามิได้นั่นแล ของคุณปู่/ สีสณจ - หัว ด้วย/ หตฺถปาทา จ - มือและเท้าทั้งหลาย ด้วย/ ทิสฺสเร. - ย่อมปรากฏ/ รุหิ - ร้องให้อยู่/ มตฺติกฺกุปฺสฺมิ - ที่สถูปดิน/ นนุ - มิใช่หรือ/ ตฺวณเญว - เจ้านั่นแล/ ทุมมตี. - เป็นผู้มีปัญญาเป็นเครื่องรู้อันโทษประทุษร้ายแล้ว/

๑๐. [ตฺว - ท่าน]/ อาทิตฺตํ วต - ผู้อันไฟติดทั่วแล้วหนอ/ มํ - ซึ่งข้าพเจ้า/ สนฺตํ - มีอยู่/ ขตฺติตฺตํ - เพียงดังที่ราดแล้วด้วยเปรียง/ ปาวก. - ซึ่งไฟ/ วารินา วีย - ราวกะ ด้วยน้ำ/ โอลิณจ - รดลงอยู่/ สพฺพิ - ทั้งปวง/ นิพฺพาปเย - พึงให้ดับสนิทลง/ ทริ. - ยังความกระวนกระวาย/

๑๑. [ตัว – ท่าน]/ อพพหิ วัต – ได้ออนขึ้นแล้วหนอ/ เม – ของข้าพเจ้า/ สลล – ที่เป็นเพียงดัง
ลูกศร/ โสภ – ซึ่งความเศร้าโศก/ หทยนิสสิติ. – ที่ปักลงแล้วที่หัวใจ/ โย – ไใด/ เม – ของข้าพเจ้า/ [ตัว –
ท่าน]/ โสภปรตส – ผู้อ่อนความเศร้าโศกเป็นไปแล้วในเบื้องหน้า/ ปุตตโสภ – ซึ่งความเศร้าโศกในเพราะ
บุตร/ อปานุทิ. – ได้บรรเทาแล้ว/

๑๒. โสหิ – ข้าพเจ้านั้น/ อพพหุสสลลสมิ – เป็นผู้มีลูกศรที่ถอนขึ้นแล้ว ย่อมเป็น/ วิตโสภ –
เป็นผู้มีความเศร้าโศกไปปราศแล้ว/ อนาวิโล. – เป็นผู้ไม่ขุ่นมัว/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ น โสจามิ – ย่อมไม่เศร้า
โศก/ น โรทามิ – ย่อมไม่ร้องไห้/ ตว – ของท่าน/ สุตวาน – ฟังแล้ว/ มาณว. – ดูก่อนมาณพ/

๑๓. [เต – เหล่านั้น/ บุคคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ เอว – อย่างนี้/ กโรนติ – ย่อมกระทำ/
สปปญญา – เป็นผู้เป็นไปกับด้วยปัญญา/ เย – เหล่าใด/ [บุคคลา – บุคคลทั้งหลาย]/ โทนติ – ย่อมเป็น/
อนุกมปกา. – เป็นผู้อนุเคราะห์/ นิวตตยนติ – ย่อมให้กลับมา/ โสภมทา – จากความเศร้าโศก/ สุขาโต –
สุขาตกumar/ ปีตร – ซึ่งมารดาและบิดา/ ยถา”ติ. – ฉันท”ดังนี้แล/

สุชาตชาตก – สุชาตชาตก/ หุติย. – ที่ ๒/ [นิญฐิต – จบแล้ว]/

* – * – * – * – * – * – * – * – *

๓๕๓. เวณสาขชาตก (๕-๑-๓) – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งต้นไม้อันป้องกันภัยไม่ได้/

๑๔. นยิท – หามิได้ นี้/ นิจจ – ตลอดกาลเป็นนิตย์/ ภาวิตพพิ – พึงมี/ พรหมทต – ดูก่อน
พรหมทตกumar/ เขมิ – ความเกษม/ สุกภิ – ภิภาที่พึงหาได้โดยง่าย/ สุขตา จ – ความเป็นคือความสุข
ด้วย/ กาเย. – ในพระวรกาย/ อตถจเจ – ครั้นเมื่อความล่วงไปแห่งประโยชน์/ มา อหุ – อย่าได้มีแล้ว/
สมปมฺพโท – เป็นผู้หลงลืมพร้อมกันแล้ว/ ภินนปฺลโว – เป็นเพียงดังบุคคล ผู้มีเรือแตกแล้ว/ สาครสเสว –
แห่งสาครนั้นแล/ มชฌเม. – ในท่ามกลาง/

๑๕. [ปริโส – บุรุษ]/ ยานิ – เหล่าใด/ [กมฺมานิ – ซึ่งกรรมทั้งหลาย]/ กโรติ – ย่อมกระทำ/ ปริโส
– บุรุษ/ ตานิ – เหล่านั้น/ [กมฺมานิ – ซึ่งกรรมทั้งหลาย]/ อตฺตนิ – ในตน/ ปสฺสติ. – ย่อมเห็น/ [บุคฺคโล –
บุคคล]/ กลยาณการี – ผู้กระทำซึ่งกรรมที่ติงามโดยปกติ/ กลยาณ – ที่ติงาม/ [กมฺม – ซึ่งกรรม]/ ปาปการี –
ผู้กระทำซึ่งกรรมที่ชั่วช้าโดยปกติ/ จ – ส่วนว่า/ ปาปก. – ที่ชั่วช้า/ [กมฺม – ซึ่งกรรม/ บุคฺคโล – บุคคล]/
ยาทิส – ที่พึงเห็นเสมอด้วยผลใด/ วปเต – ย่อมหว่านลง/ พิช – ซึ่งพืช/ [บุคฺคโล – บุคคล]/ ตาทิส – ที่เป็น
เช่นนั้น/ หรเต – ยอมนำไป/ ผล. – ซึ่งผล/

๑๖. อิท – นี้/ ตทาจริยวโจ – ซึ่งคำพูดที่เป็นคำของอาจารย์นั้น/ ปาราสริโย – ท่านอาจารย์
ปาราสริยะ/ ยทพฺรวิ. – ได้กล่าวแล้ว ซึ่งคำพูดใด/ มาสุ – อย่าเลย/ ตัว – ท่าน/ อกริ – ได้กระทำแล้ว/ ปาปิ
– ที่ชั่วช้า/ [กมฺม – ซึ่งกรรม]/ ย – ไใด/ [กมฺม – กรรม]/ ตัว – ยังท่าน/ ปจฺฉา – ในภายหลัง/ กต – กระทำ
แล้ว/ ตเป. – พึงให้เดือดร้อน/

๑๗. อยเมว – นี้นั้นแล/ โส – นั้น/ [รูกโข – ต้นไม้]/ ปิงคิย – ดูก่อนปิงคิยะ/ เวณสาโข – เป็น
ต้นไม้ที่มีกิ่งก้านสาขาแผ่ไพศาล/ [อหิ – ข้าพเจ้า]/ ยมฺหิ – ไใด/ [เวณสาเข – ที่มีกิ่งก้านสาขาแผ่ไพศาล/ รูกเข
– ที่ต้นไม้]/ ฆาตยิ – ให้สำเร็จโทษแล้ว/ ขตฺติยานิ – แห่งกษัตริย์ทั้งหลาย/ สหสฺส. – ซึ่งพัน/ อลงฺกเต – ผู้
ประดับพระวรกายแล้ว/ จนฺทนสารานูลิตเต – ผู้ลูบไล้แล้วด้วยจรรณแก่นจันทน์/ ตเมว – นี้นั้นแล/ หุกฺขิ –
ความทุกข์/ ปจฺจาคต – กลับมาส่นองแล้ว/ มม. – ต่อข้าพเจ้า/

๑๘. สามา – พระนางสามา/ จ โข – ส่วนว่าแล/ จนฺทนลิตตคตฺตา – ผู้มีพระวรกายลูบไล้ด้วย
จรรณแก่นจันทน์/ ลมฺฐิว – เพียงดังกิ่ง/ โสภณชนกสฺส – แห่งไม้ที่งามระหง/ อุกฺคตา. – ที่แกว่งไกวไปมา/ [อหิ
– ข้าพเจ้า]/ อทิสฺวา – ไม่เห็นแล้ว/ กาลิ – ซึ่งกาละ/ กริสฺสามิ – จักกระทำ/ อุพฺพริ – ซึ่งพระมเหสี/ ต –

นั่น/ เม - ของข้าพเจ้า/ [อทสนน์ - การไม่ได้เห็น]/ โอโต - นี่/ [ทุกขโต - กว่าความทุกข์]/ ทุกขตรี - เป็นความทุกข์ยิ่งกว่า/ ภาวิสสติ”ติ. - จักเป็น”ดังนี้แล/

เวนสาชชาติกั - เวนสาชชาติก/ ตติย. - ที่ ๓/ [นิฏฐิต - จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๕. ปัญจนินบาต

๑. มณิกุลทลวรรค หมวดว่าด้วยต่างหูแก้วมณี

๑. มณิกุลทลชาดก (๓๕๑) ว่าด้วยต่างหูแก้วมณี

(พระราชโอรสเข้าไปหาพระราชโอรสพี่ต่างแห่งกรุงพาราณสีแล้วตรัสว่า)

[๑] พระองค์หมดสิ้น รถม้า และต่างหูแก้วมณี อนึ่ง พระองค์หมดสิ้นพระโอรสและนางสนมเมื่อโศกะทุกสิ่งทุกอย่างไม่มีเหลืออยู่เลย เพราะเหตุใด พระองค์ไม่ทรงเดือดร้อนในคราวที่ควรเศร้าโศก

(พระราชโอรสพี่ตรัสตอบว่า)

[๒] โศกะทั้งหลายละทิ้งสัตว์โลกไปก่อนก็มี สัตว์โลกละทิ้งโศกะเหล่านั้นไปก่อนก็มี ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงใคร่อยู่ในกาม โศกะทั้งหลายที่สัตว์ใช้สอยอยู่เป็นของไม่แน่นอน เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงไม่เศร้าโศกในคราวที่ควรเศร้าโศก

[๓] ดวงจันทร์ขึ้นเต็มดวงแล้วก็เหว่งว้าไป ดวงอาทิตย์ทำโลกส่วนใหญ่ให้อบอุ่นแล้วลับขอบฟ้าไป ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นศัตรู โลกธรรมทั้งหลายข้าพระองค์ทราบดีแล้ว เพราะเหตุนั้น ข้าพระองค์จึงไม่เศร้าโศกในคราวที่ควรเศร้าโศก

(พระราชโอรสพี่ทรงแสดงธรรมแก่พระราชโอรสแล้วทรงติเตียนว่า)

[๔] คุณให้สัณฐานบิณฑกามเกียจคร้านไม่ดี บรรพชิตไม่สำรวมไม่ดี พระราชาไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วทำไม่ดี การที่บัณฑิตโกรธไม่ดี

[๕] ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้าของแห่งทิศ กษัตริย์ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงควรทำ ไม่ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วไม่ควรตัดสินใจ และเกียรติดีเยี่ยมเจริญแต่พระราชโอรสผู้ทรงใคร่ครวญก่อนแล้วจึงทำ

มณิกุลทลชาดกที่ ๑ จบ

๒. สุชาตชาดก (๓๕๒) ว่าด้วยสุชาตกุมารโอรสพี่

(บิดาของสุชาตกุมารโอรสพี่กล่าวว่า)

[๖] ทำไมหนอ ลูกดูเหมือนรีบเร่งเกี่ยวหญ้าสดเขียวขจี แล้วกล่าวบ่นเพ้อกับโคแก่ที่ตายไปแล้วว่า เจ้าจกน เจ้าจกน

[๗] โคที่ตายไปแล้วลุกขึ้นมาไม่ได้เพราะข้าวเพราะน้ำ ลูกบ่นเพ้อไปเปล่า ๆ เหมือนคนไร้ความคิด (สุชาตกุมารโอรสพี่กล่าวตอบว่า)

[๘] หัวของโคก็ยังมีอยู่เหมือนเดิม สองเท้าหน้า สองเท้าหลัง หาง และหูของโคก็ยังมีอยู่เหมือนเดิม ผมสำคัญว่า โคตัวนี้จะพึงลุกขึ้นได้

[๙] ส่วนศีรษะ มือทั้ง ๒ และเท้าทั้ง ๒ ของคุณปู่ไม่ปรากฏเลย คุณพ่อนั้นแหละร้องให้อยู่ที่สกลุปดิน เป็นคนไร้ความคิดมิใช่หรือ

(บิดาชมเชยบุตรว่า)

[๑๐] ลูกช่วยระงับพ่อผู้เร่าร้อนให้สงบ ด้วยความกระวนกระวายทั้งหมดได้ เหมือนคนใช้น้ำรดดับไฟที่ติดเปรี้ยง

[๑๑] ลูกนั้นได้บรรเทาความเศร้าโศกของพ่อผู้กำลังเศร้าโศกถึงปู่ เชื่อว่าได้ช่วยถอนลูกศรคือความเศร้าโศก ซึ่งเสียบที่หัวใจของพ่อขึ้นได้แล้วหนอ

[๑๒] พ่อผู้อันลูกได้ช่วยถอนลูกศรคือความเศร้าโศกขึ้นได้แล้ว เป็นผู้ปราศจากความเศร้าโศก ไม่มี ความขุ่นมัว จะไม่เศร้าโศก ไม่ร้องไห้ เพราะได้ฟังคำของลูก ลูกเอ๋ย

[๑๓] นรชนทั้งหลายผู้มีปัญญา จะเป็นผู้นุเคราะห์ ย่อมกระทำให้ผู้อื่นปราศจากความเศร้าโศก เหมือนสุชาต कुमार ทำให้บิดาปราศจากความเศร้าโศก

สุชาตชาดกที่ ๒ จบ

๓. เวณสาขชาดก (๓๕๓) ว่าด้วยต้นไม้ป้องกันภัยไม่ได้

(พระโพธิสัตว์เป็นอาจารย์ทิศาปาโมกข์กล่าวสอนพรหมทัตต कुमारว่า)

[๑๔] พรหมทัตต कुमार ความเกษมสำราญ ภิกษาที่หาได้ง่าย ความสุขสำราญกาย ทั้งหมดนี้ไม่มี ตลอดกาลเป็นนิรันดร์ เมื่อประโยชน์สิ้นไป ท่านอย่าได้หลงลืม เหมือนคนเรือแตกท่ามกลางสาครเลย

[๑๕] คนทำกรรมใดไว้อย่อมเห็นกรรมนั้นในตน คนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดี คนทำกรรมชั่วย่อม ได้รับผลชั่ว คนหว่านพืชเช่นใด ย่อมได้รับผลเช่นนั้น

(พรหมทัตต कुमारนั้นกำหนดคำของพระโพธิสัตว์ได้แล้ว บ่นเพ้ออยู่ว่า)

[๑๖] ท่านอาจารย์ปาราสริยะได้กล่าวคำใดไว้ว่า ท่านอย่าได้ทำความชั่วที่ทำแล้วจะทำตนให้ เดือดร้อนในภายหลัง คำนี้เป็นคำของอาจารย์

[๑๗] ปิงคิยะ เราได้สำเร็จโทษกษัตริย์ ๑,๐๐๐ พระองค์ ผู้ประทับพระวรกาย ลูบไล้ด้วยจุมพฏ แก่น จันทน์ที่ต้นไม้ใด ต้นไม้นั้นมีกิ่งก้านสาขาแผ่ไพศาลคือต้นนี้เอง ทุกขนั้นนั่นแหละก็กลับมาสนองเรา

(ต่อมาพรหมทัตต कुमारทรงคร่ำครวญอยู่อย่างนั้น หวนระลึกถึงพระอัศรมเหสี จึงกล่าวว่)

[๑๘] พระนางสามาผู้มีพระวรกายลูบไล้ด้วยจุมพฏ แก่นจันทน์ งามระหงดั่งกิ่งไม้ที่แก่งไถไปมา เรา ไม่เห็นพระมเหสีจักตาย การไม่ได้เห็นพระมเหสีของเรานั้น จักเป็นทุกข์ยิ่งกว่าทุกข์คือความตายนี้

เวณสาขชาดกที่ ๓ จบ^๕

สรุป

ชาดกหมวดที่ ๕ หรือ **ปัญญาจินาต** มีเรื่องราวที่แฝงไว้ด้วยหลักธรรมในการดำเนินชีวิต โดยแบ่ง ออกเป็นหลายวรรค แต่ละวรรคสะท้อนถึงธรรมะที่แตกต่างกัน ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาจิตใจและการดำเนิน ชีวิตอย่างมีศีลธรรม ทั้งยังช่วยเตือนสติในเรื่องการไม่ยึดติด การให้อภัย และการไม่ประมาท

๑. มณิกุณฑลวรรค (หมวดว่าด้วยต่างหูแก้วมณี)

เรื่องราวในหมวดนี้เน้นถึง **ความอดทน ความไม่ยึดติดในอำนาจ** และ **การให้อภัย** เช่นใน **มณิกุณฑลชาดก** พระโพธิสัตว์ที่ไม่โศกเศร้าหรือโกรธแค้นแม้ถูกจับขัง แต่สามารถใช้สติและสมาธิในการแก้ปัญหา จนได้รับราชสมบัติคืน ถือเป็นตัวอย่างของ **ขันติ** (ความอดทน) และ **เนกขัมมะ** (การออกจากความยึดติด)

ข้อคิดทางธรรม:

- การไม่ยึดติดในสิ่งชั่วคราวและรักชาติไว้ จะนำไปสู่การแก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง
- การให้อภัย และไม่โกรธแค้นเป็นการรักษาจิตใจให้สงบสุข

^๕ ชุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑-๑๘/๑๙๙-๒๐๒.

๒. วัฒนธรรม (หมวดว่าด้วยการมีผิวพรรณต่างกัน)

หมวดนี้เน้นถึง **คุณค่าของศีลธรรม** และการดำรงชีวิตด้วยความละเอียด เช่นใน **สีลวิมังสชาดก** ที่พระโพธิสัตว์ค้นพบว่าศีลธรรมประเสริฐกว่าความรู้หรือสุขะ เป็นการตอกย้ำความสำคัญของ **สีล** (ศีล) และ **หิริ** (ความละเอียด) ในการดำเนินชีวิต

ข้อคิดทางธรรม:

- การรักษาศีลและการประพฤติชอบด้วย **หิริโอตตปปะ** (ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป) นำมาซึ่งความสงบสุขในชีวิต

- ศีลธรรมมีความสำคัญกว่าความรู้ เพราะศีลทำให้เราดำเนินชีวิตอย่างไม่เบียดเบียนผู้อื่น

๓. อัฏฐวรรค (หมวดว่าด้วยชาดกมีครั้งวรรค)

หมวดนี้มีชาดกที่สอนถึง **การให้อภัย** และ **การไม่ยึดติดในความโกรธ** เช่นใน **ทีฆติโกสลชาดก** พระโพธิสัตว์เลือกที่จะให้อภัยผู้ที่ประหารชีวิตบิดามารดาของตน แสดงถึงความเมตตาและความเสียสละ ซึ่งเป็นหลักธรรมสำคัญของ **อภัยทาน** และ **เมตตา**

ข้อคิดทางธรรม:

- การให้อภัยเป็นการปลดปล่อยตนเองจากความทุกข์และความพยายา
- **เมตตา** เป็นหลักธรรมที่สำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม

หลักธรรมสำคัญที่สะท้อนจากชาดกหมวดนี้

๑. **ขันติ** (ความอดทน): การอดทนต่อความทุกข์และการไม่ยึดติดในอำนาจหรือทรัพย์สินช่วยให้เราผ่านพ้นสถานการณ์เลวร้ายได้

๒. **เนกขัมมะ** (การไม่ยึดติด): การปล่อยวางและไม่ยึดติดในสิ่งชั่วคราว ช่วยให้จิตใจสงบสุข

๓. **หิริโอตตปปะ** (ความละเอียดและเกรงกลัวต่อบาป): เป็นหลักธรรมที่ช่วยให้สังคมอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข โดยการใช้ศีลธรรมในจิตใจ

๔. **อภัยทาน** (การให้อภัย): การให้อภัยช่วยปลดปล่อยความทุกข์ในจิตใจ และเป็นหนทางสู่ความสุขที่แท้จริง

สรุป

ปัญจนินบาต ชาดกหมวดที่ ๕ เป็นหมวดที่นำเสนอเรื่องราวหลากหลายของพระโพธิสัตว์ในหลายพระชาติ ซึ่งล้วนแต่สอนถึงคุณธรรมสำคัญที่มนุษย์ควรนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การอดทน การไม่ยึดติด การให้อภัย และการรักษาศีลธรรม เรื่องราวเหล่านี้เป็นบทเรียนทางธรรมที่สำคัญ เพื่อเตือนใจให้เราดำเนินชีวิตด้วยความมีสติ ปราศจากความโกรธเกลียด และอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบสุข

บทที่ ๖

ฉกนิบาต - อวารียวรรค หมวดว่าด้วยบิดาของนางอวารีย

ฉกนิบาต เป็นหมวดหนึ่งในชาดก ซึ่งเป็นเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ผู้มีจิตใจสูงส่งและเคยเสวยพระชาติเป็นสัตว์และมนุษย์หลากหลายรูปแบบ เพื่อสั่งสมบารมีสำหรับการบรรลุพระสัมมาสัมโพธิญาณในอนาคต ในหมวดนี้แบ่งออกเป็นสองวรรคใหญ่ คือ **อวารียวรรค** และ **ขรปุตตวรรค** ซึ่งในแต่ละเรื่องราวสะท้อนถึงคุณธรรมสำคัญที่พระโพธิสัตว์ได้บำเพ็ญและแสดงให้เห็นแบบอย่างของการใช้ชีวิตอย่างมีสติปัญญามีเมตตากรุณา และการทำความดีโดยไม่หวังผลตอบแทน

อวารียวรรค ประกอบด้วยเรื่องราวที่เกี่ยวข้องกับความเพียร ความอดทน และการดำเนินชีวิตตามหลักธรรม แม้จะต้องเผชิญกับการกระทำที่ไม่ยุติธรรม ความทุกข์ หรือการล่อลวง พระโพธิสัตว์ก็ยังคงยึดมั่นในความดี เช่น ใน **อวารียชาดก** ที่พระโพธิสัตว์ในชาตินั้นถูกทำร้ายโดยคนพาล แต่ท่านไม่ได้ตอบด้วยความโกรธแค้น และใน **มิกาลปชาดก** ที่พญาแร้งสอนลูกไม่ให้ประมาท แต่เมื่อไม่เชื่อคำสอน ผลที่ตามมาคือความวิบัติเป็นข้อเตือนใจเกี่ยวกับการเคารพในคำสั่งสอนของผู้ใหญ่

ส่วน **ขรปุตตวรรค** เน้นเรื่องการรู้จักรับฟังคำสั่งสอนของผู้มีปัญญาและการใช้สติในการแก้ไขปัญหา เช่น ใน **ขรปุตตชาดก** ที่พระโพธิสัตว์แปลงกายเป็นแพะให้คำแนะนำเพื่อช่วยให้พ้นจากความตาย หรือใน **ปัพพชิตวิเทฐกชาดก** ที่พระโพธิสัตว์ช่วยสอนให้พระราชาผู้มีความเห็นผิดกลับมาเข้าใจถึงความสำคัญของสมณะธรรม

ทั้งสองวรรคนี้ไม่เพียงแสดงให้เห็นถึงคุณธรรมเฉพาะตัวของพระโพธิสัตว์ แต่ยังแสดงให้เห็นถึงบทเรียนทางศีลธรรมที่สามารถนำมาใช้ในชีวิตประจำวันได้ ทั้งในด้านความเมตตา การอดทน และการมีสติรู้เท่าทันต่อกิเลส ข้อคิดเหล่านี้สอนให้เราเข้าใจว่าการทำความดีและการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณธรรมนำไปสู่ความสงบสุขทั้งในตนเองและสังคมโดยรวม

ตัวอย่าง อวารียวรรค หมวดว่าด้วยบิดาของนางอวารีย

๑. บาลี

๖. ฉกนิบาโต

๑. อวารียวคโค

๓๗๖. อวารียชาตกัม (๖-๑-๑)

๑. มาสุ กุซม ภูมิปติ มาสุ กุซม รเถสภ. กุฑธึ อปปฏิกุซมณโต ราชา ภูฏฐส ปุชิตโต.
๒. คาเม วา ยถิ วารณญเณ นิเนเน วา ยถิ วา เถเล. สพพตถ อนุสาสามิ มาสุ กุซม รเถสภ.
๓. อวารียปิตา นาม อหุ คงคาย นาวโก. ปุพเพ ชนํ ตาเรตวาน ปจฉา ยาจติ เวตนํ. เตนสสุ ภณฺชนํ โหติ น จ โภเคหิ วฑฺฒติ.
๔. อติณณเวย ยาจสสุ อปารํ ตาต นาวิก. อญฺญอ หิ ตินฺนสสุ มโน อญฺญอ โหติ ปาเรสิน.
๕. คาเม วา ยถิ วารณญเณ นิเนเน วา ยถิ วา เถเล. สพพตถ อนุสาสามิ มาสุ กุซมิตถ นาวิก.
๖. ยายะวานุสาสนิยา ราชา คามวรํ อทา. ตายะวานุสาสนิยา นาวโก ปหริ มุขํ.
๗. ภตฺตํ ภินฺนํ หตา ภริยา คพฺโภ จ ปติโต ฉมา. มิโคว ชาตฺรุเปณ น เตนตถํ อพฺนถิ สฺสูติ.

อวารียชาตกัม ปฐมํ.

๓๗๗. เสตเกตุชาตกัม (๖-๑-๒)

๘. มา ตาต กุชฌิ น หิ สาธุ โกโธ พหุมปิ เต อภิภูมสสุตถจ. มาตา ปิตา ทิสตา เสตเกตุ อาจริยามาหุ
ทิสต์ ปสตุถา.

๙. อคาริโน อนนทปानวตถทา อวหาธิกา ตมปิ ทิสํ วทนติ. เอสา ทิสา ปรมา เสตเกตุ ยํ ปตฺวา ทุกฺขี
สุชีโน ภวนติ.

๑๐. ขราชีนา ชฎิลา ปงกทนต์ตา ทุมมกฺขรูปา เยเม ชปฺปนติ มนฺเต. กจฺจิ นฺ เต มานุสเส ปโยเค อิทํ
วิทุ ปริมุตฺตา อปายา.

๑๑. ปาปานิ กมฺมานิ กตฺวาน ราช พหุสสุโต เจ น จเรยฺย ธมฺมํ. สหสฺสเวโทปิ น ตํ ปฏิจฺจ ทุกฺขา ปมฺฤเจ
จธณํ อปตฺวา.

๑๒. สหสฺสเวโทปิ น ตํ ปฏิจฺจ ทุกฺขา ปมฺฤเจ จธณํ อปตฺวา. มณฺญามี เวทา อผลา ภวนติ สลฺยํ จธณเมว
สจฺจํ.

๑๓. น เหว เวทา อผลา ภวนติ สลฺยํ จธณเมว สจฺจํ. กิตฺติยฺหิ ปปโปติ อธิจฺจ เวเท สนฺตี ปุณฺณติ
จธณน ทนฺโตติ.

เสตเกตุชาตกัม ทุตติยํ.

๓๗๘. ทรีมุขชาตกัม (๖-๑-๓)

๑๔. ปงโก จ กามา ปลิโป จ กามา ภยญจ เมตฺ ติมูลํ ปวฺตตํ. รโห จ ธฺโม จ มยา ปกาสิตา หิตฺวา ตฺวํ
ปพฺพช พฺรหฺมทตฺต.

๑๕. คธิโต จ รตฺโต จ อธิมุจฺฉิตฺโต จ กาเมสฺวหํ พฺราหฺมณ ภิสรูปํ. ตํ นุสฺสเห ชีวิกตฺโถ ปหาตฺถ กาหามิ
ปุณฺณานิ อนุปฺกานิ.

๑๖. โย อตฺถกามสฺส หิตานุกมฺปิโน โอรชฺชมาโน น กโรติ สาสนํ. อิทเมว เสยฺโย อิติ มณฺญมาโน
ปุนฺปฺปุนํ คพฺพมฺเปติ มนฺโท.

๑๗. โส ไซฺเรรูปํ นิรยํ อุเปติ สุภาสุภํ มุตฺตกรีสปุรํ. สตฺตา สกาเย น ชนฺติ คิทฺธา เย โหนฺติ กาเมสุ
อวีตฺราคา.

๑๘. มีฬฺเหณ ลิตฺตา รุหิเรน มกฺขิตา เสมฺเหณ ลิตฺตา อุปนิกฺขมนฺติ. ยํ ยญฺหิ กาเยน ผุสนฺติ ตาวเท
สพฺพํ อสาดํ ทฺขเมว เกวลํ.

๑๙. ทิสฺวา วทามิ น หิ อญฺญโต สวํ ปุพฺเพนิวาสํ พหุํ สรามิ. จิตฺราหิ คาคาหิ สุภาสิตาหิ ทรีมุโข
นิชฌาปยิ สุขเมธฺนติ.

ทรีมุขชาตกัม ตุตติยํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๖. ฉกนิปาโต – ฉกนิบาต/

๑. อวาริยวคฺโค – หมวตเป็นเครื่องแสดงซึ่งบิดาของนางอวาริยา/

๓๗๖. อวาริยชาตกัม (๖-๑-๑) – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งบิดาของนางอวาริยา/

๑. [ตรว – พระองค์]/ มาสุ กุชฌ – ขอจงอย่าทรงพิโรธเลย/ ภูมิปติ – ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นเจ้าแห่ง
แผ่นดิน/ มาสุ กุชฌ – ขอจงอย่าทรงพิโรธเลย/ รเถสภ. – ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงองอาจในหมู่แห่งทหารผู้รบด้วย
รถ/ กุทธ – ผู้ที่โกรธแล้ว/ [บุคคฺล – ซึ่งบุคคฺล]/ อปฺปฏิกุชฌนฺโต – ผู้ไม่ทรงพิโรธตอบอยู่/ ราชา – พระราชา/
รฏฺฐสฺส – ผู้อาศัยอยู่ในแคว้น/ [ชนสฺส – ของประชาชน]/ ปุชฺชิตฺ. – เป็นที่บูชาแล้ว/

๒. คาเม วา - ในหมู่บ้านบ้าง/ ยทิ วา รณญะ - ในป่าบ้าง/ นิเนเน วา - ในที่ลุ่มบ้าง/ ยทิ วา
ถเล. - ในที่ดอนบ้าง/ สัพพตถ - ทั้งปวง/ ฐาเน - ในสถานที่/ อนุสาสามิ - จักตามสั่งสอน/ [ตรุ -
พระองค์]/ มาสุ กุขม - ขอจงอย่าทรงพิโรธเลย/ รเถสภ. - ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงองอาจในหมู่แห่งทหารผู้รบ
ด้วยรถ/

๓. อวาริยปีตา นาม - ชื่อว่าอวาริยปีตา/ อหุ - ได้มีแล้ว/ คงคาย - ที่แม่น้ำชื่อว่าคงคา/ นาวิโก.
- บุคคลผู้กระทำการงานในเรือ/ ปุพเพ - ในกาลก่อน/ ขน - ยังประชาชน/ ตาเรตวาน - ให้ข้ามไปแล้ว/
ปจฉา - ในภายหลัง/ ยาจติ - ย่อมอ่อนวอนขอ/ เวตน. - ซึ่งค่าโดยสาร/ เตนสส - เพราะเหตุนั้น ผู้นั้น/
[นาวิกส - แก่คนแจวเรือจ้าง]/ ภณทณ - ความบาทหมาง/ โหติ - ย่อมมี/ น จ - หามิได้ ด้วย/ โภเคติ -
ด้วยทรัพย์เป็นเครื่องใช้สอยทั้งหลาย/ วทตติ. - ย่อมเจริญ/

๔. [ตรุ - ท่าน]/ อติณณเวย - ผู้ไม่ได้ข้ามไปแล้วนั้นแล/ [บุคคัล - กับบุคคล]/ ยาจสสุ - ขอจง
อ่อนวอนขอ/ อปาริ - สู้ฝั่งโน้น/ ตาต - ดูก่อนพ่อ/ นาวิก. - ดูก่อนคนแจวเรือจ้าง/ อยโย - เป็นอย่างอื่น/
หิ - เพราะว่า/ ตินณสส - ผู้ข้ามไปแล้ว/ [บุคคสส - ของบุคคล]/ มโน - ใจ/ อยโย - เป็นอย่างอื่น/ โหติ
- ย่อมเป็น/ ปาเรสิโน. - ผู้แสวงหาซึ่งฝั่งโดยปกติ/ [บุคคสส - ของบุคคล]/

๕. [อหิ - ข้าพเจ้า]/ คาเม วา - ในหมู่บ้านบ้าง/ ยทิ วา รณญะ - ในป่าบ้าง/ นิเนเน วา - ในที่ลุ่ม
บ้าง/ ยทิ วา ถเล. - ในที่ดอนบ้าง/ สัพพตถ - ทั้งปวง/ ฐาเนสุ - ในสถานที่ทั้งหลาย/ อนุสาสามิ - จักตาม
สั่งสอน/ [ตุมเห - ท่านทั้งหลาย]/ มาสุ กุขมิตถ - อย่าโกรธแล้ว/ นาวิก. - ดูก่อนคนแจวเรือจ้าง/

๖. ยาเยวานุสาสนียา - เพราะวาทาเป็นเครื่องตามสั่งสอน บทใดแล/ ราชา - พระราชา/ คามวร
- ซึ่งบ้านส่วย/ อทา. - ได้พระราชทานแล้ว/ ตาเยวานุสาสนียา - เพราะวาทาเป็นเครื่องตามสั่งสอน บทนั้น
แหละ/ นาวิโก - บุคคลผู้กระทำการงานในเรือ/ ปหริ - ได้ดับแล้ว/ มุข. - ซึ่งปาก/

๗. ภตติ - ข้าวสว/ ภินน - แดกแล้ว/ หตา - อันบุคคลทำร้ายแล้ว/ ภริยา - ภรรยา/ คพโภ จ
- เด็กที่เกิดในครรภ์ ด้วย/ ปติโต - แท้งตกลงมาแล้ว/ ฉมา. - ที่ภาคพื้น/ มิโคว - เพียงดังเนื้อ/ ชาตรุเพน -
จากทองคำ/ น - หามิได้/ เตนตถ - ซึ่งประโยชน์ที่เกิดขึ้นจากโอวาทนั้น/ อพณิ สุตติ. - ได้ติดตามแล้วแล”
ดังนี้แล/

อวาริยชาตก - อวาริยชาตก/ ปฐม. - ที่ ๑/ [นิฐิต - จบแล้ว]/

* - * - * - * - * - * - * - * - *

๓๗๗. เสตเกตุชาตก (๖-๑-๒) - ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งเสตเกตุดาบส/

๘. [ตรุ - ท่าน]/ มา - อย่า/ ตาต - ดูก่อนพ่อ/ กุขมิ - โกรธแล้ว/ น - หามิได้/ หิ - ก็/ สาธ -
เป็นเครื่องยังประโยชน์ให้สำเร็จ/ โภโร - ความโกรธ/ พหุมปี - แม้มาก/ เต - อันเธอ/ อธิฏฐมสสุตถจ. -
เป็นสิ่งที่ไม่ได้เห็น ไม่ได้ยินแล้ว ด้วย/ มาตา - มารดา/ ปีตา - บิดา/ ทิสตา - เป็นทิศเบื้องหน้า/ เสตเกตุ -
แนะเสตเกตุ/ [อริยา - บุคคลผู้ประเสริฐทั้งหลาย]/ อาจริยมาหุ - กล่าวแล้ว ซึ่งอาจารย์/ ทิสต - ว่าเป็นทิศ
เบื้องขวา/ ปสตุถา. - สรรเสริญแล้ว/

๙. อคาริโน - ผู้มีเรือน/ [บุคคลา - บุคคลทั้งหลาย]/ อนนทปानวตถา - เป็นผู้ถวายซึ่งข้าว น้ำ
และผ้า/ อวหาเยกา - เป็นผู้กล่าว/ ตมปี - แม้นั้น/ ทิส - ว่าเป็นทิศเบื้องบน/ วทตติ. - ย่อมกล่าว/ เอสา -
นั้น/ ทิสสา - ทิศ/ ปรมา - เป็นทิศที่ยอดเยี่ยม/ เสตเกตุ - แนะนำเสตเกตุ/ ย - ได/ [ทิส - ซึ่งทิศ]/ ปตวา - ถึง
แล้ว/ ทุกชี - ผู้มีความทุกข์/ [สตุตา - สัตว์ทั้งหลาย]/ สุขิโน - เป็นผู้มีความสุข/ ภาวนติ; - ย่อมเป็น/

๑๐. ขราชีนา - เป็นผู้มุ่งหมายซึ่งหน้สัตว์ที่ขรุขระ/ ขฎฐิลา - ขฎฐิทั้งหลาย/ ปงกทนต์ - เป็นผู้มั่ง
คั่ง/ ทุมมกขรูปา - เป็นผู้มั่งคั่งที่พึงเห็นได้โดยยาก/ เยเม - เหล่านี้เหล่าใด/ ขปปนติ - ย่อมสาธยาย/

มนเต. – ซึ่งมนต์ทั้งหลาย/ กจจิ นุ – บ้างหรือหนอ/ เต – เหล่านั้น/ [ขุภิลลา – ขุภิลทั้งหลาย]/ มานุสเก – ที่เป็นของมีอยู่ของมนุษย์/ [กมมนเต – ซึ่งการงานทั้งหลาย]/ ปโยเค – พึงประกอบก่อน/ อิหิ – นี่/ [โลก – ซึ่งโลก]/ วิทู – เป็นผู้รู้แจ้งโดยปกติ/ ปริมุตตา – เป็นผู้หลุดพ้นโดยรอบแล้ว/ อปายา. – จากสถานที่ปราศจากความเจริญ/

๑๑. [บุคฺคโล – บุคคล]/ ปาปานิ – ที่ชั่วช้า/ กมฺมานิ – ซึ่งกรรมทั้งหลาย/ กตฺวาน – กระทำแล้ว/ ราช – ข้าแต่พระราชา/ พหุสฺสุโต – เป็นผู้มีความรู้มากที่ดับแล้ว/ เจ – หากว่า/ น จเรยฺย – ไม่พึงประพฤติ/ ธมฺม. – ซึ่งพระธรรม/ สหสฺสเวทฺปิ – แม้เป็นผู้มีความรู้มีพินหนึ่งเป็นประมาณ/ น – หามิได้/ ตํ – นั้น/ [พาหุสจฺจํ – ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความรู้มากที่ดับแล้ว]/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทุกฺขา – จากความทุกข์/ ปมฺญเญ – พึงหลุดพ้นก่อน/ จรณํ – ซึ่งจรณธรรม/ อปตฺวา. – ไม่บรรลुแล้ว/

๑๒. สหสฺสเวทฺปิ – แม้เป็นผู้มีความรู้มีพินหนึ่งเป็นประมาณ/ น – หามิได้/ ตํ – นั้น/ [พาหุสจฺจํ – ซึ่งความเป็นแห่งบุคคลผู้มีความรู้มากที่ดับแล้ว]/ ปฏิจฺจ – อาศัยเฉพาะแล้ว/ ทุกฺขา – จากความทุกข์/ ปมฺญเญ – พึงหลุดพ้นก่อน/ จรณํ – ซึ่งจรณธรรม/ อปตฺวา. – ไม่บรรลุแล้ว/ [อหํ – ข้าพเจ้า]/ มณฺญามิ – ย่อมสำคัญ/ เวทา – ความรู้ทั้งหลาย/ อผลา – เป็นกรรมมีผลหามิได้/ ภาวนติ – ย่อมเป็น/ สลฺยํ – ที่ไปกับด้วยความปิดกั้นพร้อม/ จรณเมว – จรณธรรมเท่านั้น/ สจฺจํ. – เป็นสัจจะ/

๑๓. น เหา – หามิได้ ก็นั่นแล/ เวทา – ความรู้ทั้งหลาย/ อผลา – เป็นกรรมมีผลหามิได้/ ภาวนติ – ย่อมเป็น/ สลฺยํ – ที่ไปกับด้วยความปิดกั้นพร้อม/ จรณเมว – ความประพฤตินั้น/ สจฺจํ. – เป็นความจริง/ [บุคฺคโล – บุคคล]/ กิตฺติยฺหิ – เพราะว่า ซึ่งการสดุดี/ ปปโปติ – ย่อมประสบ/ อธิจฺจ – เล่าเรียนแล้ว/ เวเท – ซึ่งความรู้ทั้งหลาย/ สนฺติ – ซึ่งความสงบ/ ปุณฺณติ – ย่อมบรรลุ/ จรณณ – ด้วยความประพฤตินั้น/ ทนฺโต”ติ. – ผู้ฝึกฝนแล้ว”ดังนี้แล/

เสตฺเตตฺตฺชาตกํ – เสตเตตฺตฺชาตคก/ ทฺติยํ. – ที่ ๒/ [นิฏฺฐิตํ – จบแล้ว]/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ * _ *

๓๗๘. ทรีมุขชาตกํ (๒-๑-๓) – ชาตคเป็นเครื่องแสดงซึ่งพระทรีมุขปัจเจกพุทธเจ้า/

๑๔. ปงฺโก จ – เป็นเสมือนเปือกตม ด้วย/ กามา – กามทั้งหลาย/ ปลิโป จ – เป็นเสมือนหล่มด้วย/ กามา – กามทั้งหลาย/ ภยญฺจ – ก็ ภย/ เมตํ – นั้น/ ติมฺลํ – ว่าเป็นรากเหง้าแห่งภย ๓ ประการ/ ปวตฺตํ. – อันบัณฑิตทั้งหลายกล่าวแล้ว/ โรช จ – คือ รุสึ ด้วย/ ฐโม จ – ควัน ด้วย/ มยา – อันข้าพเจ้า/ ปกาสิตา – ได้ประกาศแล้ว/ หิตฺวา – ละแล้ว/ ตฺวํ – พระองค์/ ปพฺพช – ขอจงผนวช/ พฺรหฺมทตฺต. – ข้าแต่พระเจ้าพรหมทัต/

๑๕. คริโต จ – บรรณาแล้ว ด้วย/ รตฺโต จ – อันความกำหนดย่อมแล้ว ด้วย/ อธิมุจฺฉิต จ – คลั่งไคล้อย่างแล้ว ด้วย/ กามสฺสวหํ – ข้าพเจ้า ในกามทั้งหลาย/ พฺรหฺมณ – ดูก่อนพรหมณ์/ ภิสฺสุป. – ที่น่าสะพรึงกลัว/ ตํ – นั้น/ [กามํ – ซึ่งกาม]/ นุสฺสเห – ย่อมไม่อาจ/ ชีวิกตฺโต – เป็นผู้มีความต้องการเพื่อความเป็นอย่าง/ ปหาตฺถ – เพื่อการละออก/ กาหามิ – จักกระทำ/ ปุณฺณานิ – ซึ่งบุญทั้งหลาย/ อนปฺปกาณิ. – ที่มีประมาณไม่น้อย/

๑๖. โย – ผู้ใด/ [บุคฺคโล – บุคคล]/ อตฺถกามสฺส – ผู้ปรารถนาซึ่งประโยชน์/ หิตานุกมฺปิโน – ผู้อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูลโดยปกติ/ [บุคฺคสฺส – ของบุคคล]/ โอวชฺชมาโน – กล่าวสอนอยู่/ น กโรติ – ย่อมไม่กระทำ/ สาสณํ. – ซึ่งคำสอน/ อิธเมว – เท่านั้น/ [กมฺมํ – กรรม]/ เสยฺโย – เป็นธรรมที่ประเสริฐกว่า/ อิติ – ดังนี้/ มณฺญมาโน – สำคัญอยู่/ ปุณฺนํ – บ่อย ๆ/ คพฺภมฺเปติ – ย่อมเข้าถึงซึ่งครุฑ/ มนฺโท. – เป็นผู้เขลา/

๑๗. โส – ผู้นั้น/ [บุคฺคโล – บุคคล]/ โฆรฺรูป – ที่มีรูปนากแล้ว/ นิรยํ – ซึ่งภพที่มีความเจริญออกแล้ว/ อุเปติ – ย่อมเข้าถึง/ สุภาสุภํ – ที่ไม่งามสำหรับผู้งาม/ มุตฺตกฺริสฺสปุริ – เต็มไปด้วยอุจจาระและปัสสาวะ/ สุตฺตา – สัตว์ทั้งหลาย/ สกาเย – ในร่างกายของตน/ [ชาติ – ซึ่งความเกิด]/ น ขนฺติ – ย่อมไม่ละทิ้ง/ คิฺทฺธา – อันงามผูกมัดแล้ว/ เย – เหล่าใด/ [สุตฺตา – สัตว์ทั้งหลาย]/ โหนฺติ – ย่อมเป็น/ กาเมสุ – ในกามทั้งหลาย/ อวิตราคา. – เป็นผู้มีความกำหนดไม่ปราศแล้ว/

๑๘. [สุตฺตา – สัตว์ทั้งหลาย]/ มีหฺเหเน – ด้วยอุจจาระ/ ลิตฺตา – แปรเปื้อนแล้ว/ รุหิเรน – ด้วยเลือด/ มกฺขิตา – แปรเปื้อนแล้ว/ เสมฺเหเน – ด้วยเสมหะ/ ลิตฺตา – แปรเปื้อนแล้ว/ อุปนิภฺขมนฺติ. – ย่อมคลอດออกมา/ ยํ – ไค/ ยณฺธิ – ไคแล/ [สรีริ – ซึ่งสรีระ]/ กาเยน – มีร่างกาย/ ผุสนฺติ – ย่อมสัณผัส/ ตาวเท – ในขณะนั้น/ สพฺพํ – ทั้งปวง/ [สรีริ – สรีระ]/ อสํตํ – เป็นของมีความสำราญหาได้/ ทฺขเมว – เป็นความทุกข์อย่างเดียว/ เกวลํ. – ทั้งสิ้น/

๑๙. [อหํ – ข้าพเจ้า]/ ทิสฺวา – เห็นแล้ว/ วทามิ – ย่อมกล่าว/ น – หามิได้/ หิ – ก็/ อญฺญโต – ผู้อื่น/ [บุคฺคโล – จากบุคคล]/ สวํ – ได้ยินมาอยู่/ ปุพฺเพนิวาสํ – เป็นที่อาศัยอยู่ในกาลก่อน/ พหุํ – จำนวนมาก/ [วตฺถุ – ซึ่งเรื่อง]/ สรามิ. – ย่อมระลึก/ จิตฺราหิ – ที่วิจิตร/ คาลาหิ – ด้วยคาลาทั้งหลาย/ สุภาสิตาหิ – ที่กล่าวดีแล้ว/ ทริมฺโข – ชื่อว่าทริมุข/ [ปจฺเจกพฺพุโ – พระปัจเจกพุทธเจ้า]/ นิขฺมาปยิ – ให้ทรงยอมรับแล้ว/ [ราชานํ – ยังพระราชา]/ สฺเมธ”นฺติ. – ผู้มีปัญญาเป็นเครื่องกำจัดด้วยดี” ดังนี้แล/

ทริมุขชาตกํ – ทริมุขชาตก/ ตติยํ. – ที่ ๓/ [นิฏฺฐิตํ – จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๖. ฉกฺกนิบาต

๑. อวาริยวรรค หมวดว่าด้วยบิดาของนางอวาริยา

๑. อวาริยชาตก (๓๗๖) ว่าด้วยบิดาของนางอวาริยา

(ฤๅษีโพธิสัตว์กล่าวสอนพระราชายูทุก ๆ วันว่า)

[๑] ขอถวายพระพรมหาบพิตรผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดิน ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธเลย มหาบพิตรผู้เป็นจอมทัพ ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธเลย พระราชาผู้ไม่ทรงพิโรธตอบผู้ที่โกรธ ย่อมเป็นที่บูชาของชาวแคว้น

[๒] อาตมภาพพราหมณ์สอนในที่ทุกสถาน คือ ทั้งในหมู่บ้าน ในป่า ในที่ลุ่ม หรือในที่ดอน ขอถวายพระพรมหาบพิตรผู้จอมทัพ ขอพระองค์อย่าทรงพิโรธเลย

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสถึงนายเรื่อนั้นว่า)

[๓] ที่แม่น้ำคงคาได้มีคนแจวเรือจ้างชื่ออวาริยปิตา เขารับส่งคนข้ามฟากก่อนแล้วจึงขอค่าโดยสารภายหลัง เพราะเหตุนั้น เขาจึงมีการทะเลาะวิวาทกับคนโดยสาร จึงไม่เจริญด้วยโภคะทั้งหลาย

(ฤๅษีโพธิสัตว์บอกถึงเหตุที่จะให้โภคะเจริญแก่นายเรื่อนั้นว่า)

[๔] พ่อเรือจ้าง ท่านจงขอค่าโดยสารกับคนที่ยังไม่ได้ข้ามไปฝั่งโน้นก่อนซิ เพราะว่า ใจของคนที่ข้ามฟากไปแล้วเป็นอย่างหนึ่ง ใจของคนที่ต้องการจะข้ามฟากเป็นอีกอย่างหนึ่ง

(ฤๅษีโพธิสัตว์สอนนายเรื่อนั้นอีกว่า)

[๕] อาตมภาพพราหมณ์สอนในที่ทุกสถาน คือ ทั้งในหมู่บ้าน ในป่า ในที่ลุ่ม หรือในที่ดอน พ่อเรือจ้างขอท่านอย่าโกรธเลย

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสแก่ภิกษุทั้งหลายว่า)

[๖] พระราชาได้พระราชทานบ้านส่วยเพราะอนุสาสนีบทใด เพราะอนุสาสนีบทนั้นแหละ คนแจวเรือจ้างจึงได้ตบปาก

(พระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสข้อความสุดท้ายว่า)

[๗] ถาดใส่อาหารก็ตกแตกแล้ว ภรรยาที่ถูกทำร้าย และเด็กที่เกิดในครรภ์ก็แท้งตกลงมาที่ภาคพื้น เขาไม่อาจจะให้ประโยชน์เกิดขึ้นจากโอวาทนั้นได้ เหมือนเนื้อไม่อาจจะให้ประโยชน์เกิดขึ้นจากทองคำ

อวริยชาดกที่ ๑ จบ

๒. เสตเกตฺตุชาดก (๓๗๗) ว่าด้วยเสตเกตฺตดาบส

(พระโพธิสัตว์เป็นอาจารย์ศึกษาปาโมกข์สอนมาจนเสตเกตฺตผู้เป็นหัวหน้าศิษย์ว่า)

[๘] พ่อเอ๋ย เจ้าอย่าโกรธ เพราะความโกรธไม่ดีเลย ทิศที่เจ้ายังไม่ได้เห็น ยังไม่ได้ยินมีอีกมาก พ่อเสตเกตฺต มารดาบิดาเป็นทิศเบื้องหน้า พระอริยะทั้งหลายกล่าวสรรเสริญอาจารย์ว่าเป็นทิศเบื้องขวา

[๙] คฤหัสถ์ถวายข้าว น้ำ และผ้า กล่าวนิมนต์ผู้ใด แม้ผู้นั้นพระอริยะทั้งหลายย่อมเรียกว่าเป็นทิศเบื้องบน เสตเกตฺต ทิศนี้เป็นทิศที่ยอดเยี่ยม เพราะสัตว์ทั้งหลายผู้ทุกข์ถึงแล้วย่อมเป็นสุข

(พระราชาทรงเห็นดาบสทั้งหลายบำเพ็ญตบะผิด จึงตรัสสนทนากับปุโรหิตว่า)

[๑๐] ขวัญเหล่านี้น่าชื่นชมหนึ่งสัตว์ที่ขรุขระ มีขี้ฟันเขรอะ ร่างกายสกปรก สาธยายมนต์อยู่ ขวัญเหล่านั้นประกอบหน้าที่การงานของมนุษย์ จะรู้แจ้งโลกนี้แล้วพ้นจากอบายได้หรือ

(ปุโรหิตกราบทูลว่า)

[๑๑] ขอเดชะพระราชา หากบุคคลถึงจะเป็นพหูสูต กระทำแต่กรรมชั่ว ก็ชื่อว่าไม่ประพฤติธรรม เขาแม้จะมีพระเวทตั้งพัน อาศัยความเป็นพหูสูตนั้น แต่ไม่บรรลุนิพพาน ๑ ก็พ้นจากทุกข์ไม่ได้

(เสตเกตฺตดาบสกล่าวกับปุโรหิตนั้นว่า)

[๑๒] บุคคลแม้จะมีพระเวทตั้งพัน อาศัยความเป็นพหูสูตนั้น แต่ไม่บรรลุนิพพาน ก็พ้นจากทุกข์ไม่ได้ อาตมาเข้าใจว่า พระเวททั้งหลายเป็นสิ่งที่ไร้ผล จรณธรรมพร้อมทั้งความสำรวม ๒ เท่านั้นเป็นสัจจะ

(ปุโรหิตได้กล่าวว่า)

[๑๓] พระเวททั้งหลายจะไร้ผลก็หาไม่ จรณธรรมพร้อมทั้งความสำรวมเท่านั้นเป็นสัจจะ เพราะบุคคลบรรลุนิพพานทั้งหลายแล้วย่อมได้เกียรติ บุคคลผู้ฝึกตนดีแล้วด้วยจรณธรรมย่อมบรรลุนิพพาน

เสตเกตฺตุชาดกที่ ๒ จบ

๓. ทริมุขชาดก (๓๗๘) ว่าด้วยพระทริมุขปัจเจกพุทธเจ้า

(พระปัจเจกพุทธเจ้าแสดงธรรมโปรดพระเจ้าพรหมทัตว่า)

[๑๔] กามทั้งหลายเหมือนเปือกตม เหมือนหล่ม ก็ภยันนี้บัณฑิตทั้งหลายกล่าวว่า เป็นมูลเหตุแห่งภัย ๓ ประการ กามทั้งหลายคือธูลีและควิน อาตมภาพก็ได้ประกาศไว้แล้ว ขอถวายพระพร พระเจ้าพรหมทัต ขอมหาบพิตรทรงละกามเหล่านี้ออกผนวชเถิด

(พระราชาครั้งทรงสดับดังนั้นแล้ว ตรัสบอกความที่พระองค์พัวพันด้วยกิเลสว่า)

[๑๕] ท่านพรหมณ์ โยมกำหนดยินดีและหมกมุ่นอยู่ในกามทั้งหลาย ประสงค์จะมีชีวิตอยู่อย่างนี้ จึงไม่อาจจะละกามอันน่าสะพรึงกลัวนั้นได้ แต่โยมจะทำบุญทั้งหลายให้มาก

(พระทริมุขปัจเจกพุทธเจ้าตรัสสอนให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไปว่า)

[๑๖] ผู้ใดอันบุคคลผู้หวังความเจริญ อนุเคราะห์ด้วยประโยชน์เกื้อกูล กล่าวสอนอยู่ ก็ไม่กระทำตามคำสอน ผู้นั้นสำคัญแต่สิ่งที่ตนยึดถือว่า นี่เท่านั้นประเสริฐเป็นคนโง่ ย่อมเกิดในครรภ์บ่อย ๆ

[๑๓] เขาย่อมเข้าถึงนรกอันน่ากลัว เต็มไปด้วยอุจจาระและปัสสาวะที่ไม่งามสำหรับผู้งาม สัตว์เหล่านี้ยังไม่ปราศจากราคะ ยังมีความกำหนดในกามทั้งหลาย สัตว์เหล่านั้นก็ยังละความเกิดในครรภ์ไปไม่ได้

(พระทรมุขปัจเจกพุทธเจ้าทรงหวังจะแสดงเหตุที่พ้นจากกรรม จัตุรัสหนึ่งคาถาครึ่ง และพระสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสครั้งพระคาถาสุดท้ายว่า)

[๑๔] สัตว์เหล่านี้คลอດออกมามีกายแปดเปื้อนด้วยอุจจาระ ด้วยเลือดและเสมหะในขณะที่คลอດ สัตว์เหล่านี้มีร่างกายสัมผัสส่วนใด ๆ ส่วนนั้น ๆ ทั้งหมด ล้วนไม่น่าชื่นใจ เป็นทุกข์อย่างเดียว

[๑๕] อาตมาเห็นแล้วจึงถวายพระพร มิใช่ได้ยินมาจากคนอื่นแล้วจึงถวายพระพร อาตมายังระลึกอดีตชาติได้มากอีกด้วย พระทรมุขปัจเจกพุทธเจ้าได้ให้พระราชผู้ทรงปรีชาญาณยอมรับด้วยคาถาสุภาสิตอันวิจิตร
ทรมุขชาดกที่ ๓ จบ^๖

สรุป

ใน **ฉกนิบาต** ซึ่งประกอบไปด้วยสองวรรคหลัก คือ **อวาริยวรรค** และ **ขรปุตตวรรค** เล่าเรื่องราวของพระโพธิสัตว์ที่เสวยพระชาติในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อตอกย้ำถึงคุณธรรมที่เป็นแบบอย่างให้แก่ผู้ฟัง อวาริยวรรคเน้นการอดทน อดกลั้น และใช้สติในการเผชิญหน้ากับความยากลำบาก แม้ต้องเผชิญกับความท้าทายหรือการกระทำที่ไม่ยุติธรรม พระโพธิสัตว์ยังคงยึดมั่นในความดี เช่น ใน **มิกาโลปชาดก** ที่พญาแร้งเตือนลูกไม่ให้บินสูงเกินไป แต่เมื่อลูกไม่เชื่อคำสอนจึงพบกับความหายนะ เป็นบทเรียนถึงความสำคัญของการเคารพคำสอนของผู้ใหญ่

ส่วน **ขรปุตตวรรค** มุ่งเน้นไปที่การรู้จักฟังคำแนะนำจากผู้มีปัญญาและการใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต เช่น ใน **ขรปุตตชาดก** พระโพธิสัตว์แปลงกายเป็นแพะและให้คำแนะนำแก่พระเจ้าเสนกะเพื่อให้พ้นจากความตาย หรือใน **ปัพพชิตวิเทฐกชาดก** ที่พระโพธิสัตว์ช่วยให้พระราชผู้มีความเข้าใจผิดตระหนักถึงความสำคัญของการมีธรรมะในสังคม ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข

ข้อคิดตามหลักธรรม เรื่องราวต่าง ๆ ในฉกนิบาตให้ข้อคิดทางศีลธรรมและหลักธรรมที่นำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนี้

๑. **ความกตัญญูและเคารพผู้ใหญ่** เรื่องราวเช่นใน **มิกาโลปชาดก** สอนให้เคารพฟังคำสอนของผู้ใหญ่ที่มีประสบการณ์และหวังดีต่อเรา การฟังธรรมและปฏิบัติตามคำแนะนำของผู้รู้เป็นทางสู่ความสำเร็จ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องคือ **สัปปริสธรรม** และ **พหุสุต**

๒. **การรู้เท่าทันและมีสติ** ชาดกหลายเรื่อง เช่น **กุกกุฏชาดก** สอนให้เราใช้สติรู้เท่าทันต่อการล่อลวงและอุบายต่าง ๆ ที่อาจนำไปสู่ภัยพิบัติ หลักธรรมที่เกี่ยวข้องคือ **สติปัฏฐาน ๔** การมีสติอยู่กับปัจจุบัน และตระหนักรู้ในความจริงของสิ่งรอบตัว

๓. **การไม่โกรธและมีเมตตา** ใน **นันทิยมิคราชชาดก** พระโพธิสัตว์แสดงเมตตาต่อพระราชแม้จะถูกล่าแต่ยังคงแผ่เมตตาจนพระราชายอมให้อภัย หลักธรรมที่เกี่ยวข้องคือ **พรหมวิหาร ๔** (เมตตา กรุณา มุทิตา อุเบกขา) ที่สอนให้ดำเนินชีวิตด้วยความเมตตาต่อสรรพสิ่ง

๔. **การอดทนและเพียรพยายาม** ชาดกเช่น **อวาริยชาดก** สอนให้เราอดทนต่อความทุกข์ยากโดยไม่โต้ตอบด้วยความโกรธ และใช้ความเพียรในการทำมาค้าอย่างต่อเนื่อง แม้จะไม่ได้รับการตอบแทนในทันที หลักธรรมที่เกี่ยวข้องคือ **ขันติ** และ **วิริยะ**

สรุปได้ว่า ฉกนิบาตให้ข้อคิดในการดำเนินชีวิตอย่างมีธรรมะ ผ่านการเคารพผู้ใหญ่ การมีสติ การแผ่เมตตา และการเพียรพยายามทำความดีไม่ว่าจะอยู่ในสถานการณ์ใดก็ตาม

^๖ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑-๑๙/๒๒๗-๒๓๑.

บทที่ ๗

สัตตกนิบาต - กุกกุวรรค หมวดว่าด้วยมาตราวัดศอก

สัตตกนิบาตเป็นหมวดชาดกที่มีความหลากหลาย ทั้งในเรื่องราวและบทเรียนที่สอนให้ผู้เรียนรู้ถึงหลักธรรมที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งหลักการเกี่ยวกับความมีเมตตาและความมีสติ นอกจากนี้ยังเน้นถึงความสัมพันธ์ที่ดีในสังคม และการช่วยเหลือกันในยามที่มีความทุกข์หรือความยากลำบาก ดังนี้

๑. การช่วยเหลือและการให้:

○ หลายเรื่องราวในสัตตกนิบาตพูดถึงการช่วยเหลือผู้อื่น เช่น ใน **มาตุโปสกคิชมชาดก** ที่พระโพธิสัตว์ในรูปของพญาแร้งได้เลี้ยงดูมารดาบิดาที่ตาบอด แม้ในขณะที่ตัวเองประสบกับความทุกข์ร้อน แต่ก็ยังคิดถึงความเป็นอยู่ของผู้ที่รัก นี่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการดูแลและเอาใจใส่ต่อคนในครอบครัวและคนรอบข้าง

๒. การมีมิตรภาพที่ดี:

○ ใน **กุกกุชาดก** สอนถึงการบำรุงมิตร ซึ่งพระราชาไม่สามารถดำรงอยู่ได้หากไม่มีการดูแลเอาใจใส่ต่อคนใกล้ชิด เช่น อำมาตย์ สมณพราหมณ์ ทหาร และคหบดีก็เช่นกัน ความสัมพันธ์ที่ดีและการสนับสนุนกันและกันถือเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข

๓. การตระหนักรู้และการปฏิบัติธรรม:

○ ในหลายเรื่อง เช่น **ชาครชาดก** ที่พระโพธิสัตว์อธิบายถึงความตื่นรู้ว่า “คนตื่นคือคนรู้ทั่วถึงธรรม คนหลับคือคนประมาท” นี่สื่อให้เห็นถึงความสำคัญของการรู้จักพิจารณาและระมัดระวังในการดำเนินชีวิต สติปัญญาและความรอบรู้สามารถนำไปสู่การหลีกเลี่ยงปัญหาที่อาจเกิดขึ้นได้

๔. ความอดทนและความเสียสละ:

○ หลายบทเรียนยังมีการสอนถึงการเสียสละ เช่น ใน **มหากปิชาดก** ที่พระโพธิสัตว์พยายามช่วยบิรารหนีจากอันตราย แม้ต้องเสี่ยงชีวิตของตนเอง นี่แสดงให้เห็นถึงความรักและความผูกพันที่สามารถทำให้ผู้คนยอมเสียสละเพื่อคนอื่นได้

สรุป

สัตตกนิบาตไม่เพียงแต่เป็นการเล่าเรื่องที่มีเสน่ห์ แต่ยังเป็นแหล่งความรู้ที่มีค่าในการสอนผู้คนให้ดำเนินชีวิตด้วยคุณธรรม ความเมตตา และความรับผิดชอบต่อสังคม การศึกษาชาดกเหล่านี้ช่วยให้เราได้ตระหนักถึงการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง มีจริยธรรม และมีความหมายในสังคมที่เราพยายามสร้างสรรค์ให้ดียิ่งขึ้นในทุกวัน

ตัวอย่าง กุญแจวรรค หมวดว่าด้วยมาตราวัดศอก

๑. บาลี

๗. สัตตกนิปาโต

๑. กุญแจคุโศ

๓๙๖. กุญแจชาตกัม (๗-๑-๑)

๑. ทิยทตมกุญญ อุทเยน กณณิกา วิทติโย อฏฐุ ปริกชิปนติ นํ. สา สีสปา สารมยา อเมคคกา กุหิ
ฐิตา อุปปริโต น ธัสติ.

๒. ยา ตีสติ สารมยา อนุชชกา ปริกิริย โคปานสโย สมํ ฐิตา. ตาหิ สุตตคหิตา พลสา ปีฬิตา สมํ
ฐิตา อุปปริโต น ธัสติ.

๓. เอวมปิ มิตเตหิ ทฬเหหิ ปณตฺโต อเมชชรูปเอหิ สุกฺขิหิ มนตฺติ. สุตตคหิต สิริยา น ธัสติ โคปานส
การวหา กณณิกา.

๔. ขรตตจํ เพลลํ ยถาปี สตถวา อนามสนโตปี กโรติ ติตตกํ. สมามํ สาธุ กโรติ ปตถิว อสาธุ
กยิรา ตนุพนธมฺพุธํ.

๕. เอวมปิ คามนิคเมสุ ปณตฺโต อสาทํ ราชณานิ สงฺฆํ. ฌมมานุตฺตี ปฏฺธิปชฺชมาโน ส ผาติ กยิรา
อวิเรฐยํ ปรี.

๖. โอทาตมุลํ สุกฺขิวาริสมภวํ ชาตํ ยถา โปกฺขรณิสฺส อมฺพุชํ. ปทุมํ ยถา อคฺคินิกาสีฬาลิมํ น กทฺทโม
น รโชน น วาริ ลิมปติ.

๗. เอวมปิ โวหารสฺสจํ อสาทํ วิสุทฺธกมฺมนตมเปตปาปากํ. น ลิมปติ กมฺมกิลเลส ตาทีโส ชาตํ ยถา
โปกฺขรณิสฺส อมฺพุชนติ.

กุญแจชาตกัม ปฐม.

๓๙๗. มโนชชาตกัม (๗-๑-๒)

๘. ยถา จาโป นินฺนมติ ชียา จาปี นิกุชติ. หลณฺเต นฺน มโนโช มิคราชา สขา มม.

๙. หนท ทานิ วนนฺตานิ ปกฺกมามิ ยถาสฺสํ. เนตาทีสา สขา โหนติ ลพฺภา เม ชิวโต สขา.

๑๐. น ปาปชนสฺสเอว อจฺจนตํ สุขเมธติ. มโนชํ ปสส เสมานํ คิริยสฺसानุสาสนี.

๑๑. น ปาปสมปวงเคน มาตา ปุตฺเตน นนฺทติ. มโนชํ ปสส เสมานํ อจฺจนนํ สมฺมิตี โลหิต.

๑๒. เอวมาปชฺชเต โปโส ปาปิโย จ นิคจฺจติ. โย เว หิตานํ วจฺนํ น กโรติ อตฺถทสฺสิน.

๑๓. เอวณฺจ โส โหติ ตโต จ ปาปิโย โย อุตฺตโม อธมชฺชูปเสวี. ปสฺสุตฺตมํ อธมชฺชูปเสวีตํ มิคาริปี
สรวรเวคฺคินิรุฑฺฒ.

๑๔. นิหียติ ปุริโส นิหีนเสวี น จ หาเยถ กทาจิ ตฺลยเสวี. เสฏฺฐมฺพคฺคํ อุเทติ ชิปปิ ตสฺมาตฺตนา
อฺตฺตริตฺร ภาเถถาติ.

มโนชชาตกัม ทุตติย.

๓๙๘. สุตฺตชาตกัม (๗-๑-๓)

๑๕. ราชา เต ภตฺตํ ปาเหสิ สฺสจํ มํสฺสูปเสจฺนํ. มฆเทวสฺมํ อจิวิตเถ เอหิ นิกฺขมม ภูณชฺชสฺส.

๑๖. เอหิ มาณว โอรณ ภิภฺชมาทาย สฺสปีตํ. ตวณฺจ มาณว ภิภฺชา จ อุโภ ภิภฺชา ภวิสฺส.

๑๗. อปปเกน ตฺวํ ยกฺช ฤทฺธมตฺถํ ชหิสฺสสฺสี. ภิภฺชํ เต นาหริสฺสนติ ชนา มรณสฺสณฺณิน.

๑๘. ลพฺธาย ยกฺชา ตว นิจฺจภิภฺชํ สฺสจํ ปณฺธิตํ รสสา อุปตํ. ภิภฺชณฺจ เต อาหริโย นโร อีธ สฺสทฺลลโก
เหหิตี ภิภฺชิตะ มยิ.

๑๙. มเมว สุตโน อตโธ ยถา ภาสสิ มาณว. มยา ตวํ สมณญญาโต โสตถิ ปสฺสาหิ มาตรํ.
๒๐. ขคฺคํ ฉตฺตยจ ปาติยจ คจฺจมาทาย มาณว. โสตถิ ปสฺสตุ เต มาตา ตวณฺจ ปสฺสาหิ มาตรํ.
๒๑. เอวํ ยถา สุขี โหหิ สห สพฺเพหิ ญาติภิ. ธนณฺจ เม อธิคตํ รณฺญอ จ วณฺณํ กตฺนติ.

สูตรนุชาตกํ ตติยํ.

๒. การแปลคำต่อคำ

๗. สัตตกนิปาโต – สัตตกนิบาต/

๑. กุกกุคโค – หมวดเป็นเครื่องแสดงซึ่งมาตราวัดศอก/

๓๙๖. กุกกุชาตกํ (๗-๑-๑) – ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งมาตราวัดศอก/

๑. ทิยพฺพกุกฺกุ – เป็นธรรมที่มีศอกครึ่งเป็นประมาณ/ อุทฺเยน – โดยส่วนสูง/ กณฺณิกา – ช่อฟ้าทั้งหลาย/ วิทฺถลีย – คืบทั้งหลาย/ อฏฺฐ – ๘ คืบ/ ปริกฺขิพนฺติ – ย่อมล้อมโดยรอบ/ นํ. – นั้น/ [กณฺณิก – ซึ่งช่อฟ้า]/ สา – นั้น/ [กณฺณิกา – ช่อฟ้า]/ สีสฺปา – เป็นธรรมที่กระทำแล้วด้วยไม้สี่เสียด/ สารมยา – เป็นธรรมที่กระทำแล้วด้วยไม้แก่น/ อเฬคฺคฺกา – เป็นธรรมที่มีกระพี้หามิได/ กุหิ – ในที่ไหนเล่า/ ฐิตา – ตั้งอยู่แล้ว/ อุปฺปริโต – จากข้างบน/ น ธฺสติ. – ย่อมไม่ตกลงมา/

๒. ยา – เหล่าใด/ [กณฺณิกา – ช่อฟ้าทั้งหลาย]/ ดีสฺติ – ๓๐ ตัว/ สารมยา – เป็นธรรมที่กระทำแล้วด้วยไม้แก่น/ อนุชฺชกา – เป็นธรรมที่ไม่ตรง/ ปริกฺริย – เรียงรายแล้ว/ โคปานฺสีย – ที่จันทน์ทั้งหลาย/ สมํ – เสมอกัน/ ฐิตา. – ตั้งอยู่แล้ว/ ตาหิ – เหล่านั้น/ [กณฺณิกาทิ – อันช่อฟ้าทั้งหลาย]/ สฺสงฺกฺหิตา – เป็นธรรมที่ติดไว้ดีแล้ว/ พลสา – ด้วยกำลัง/ ปิฬิตา – เป็นธรรมที่บีบรัดแล้ว/ สมํ – เสมอกัน/ ฐิตา – ตั้งอยู่แล้ว/ อุปฺปริโต – จากข้างบน/ น ธฺสติ. – ย่อมไม่ตกลงมา/

๓. เอวมฺปิ – แม้ฉันนั้น/ มิตเตหิ – มีมิตรทั้งหลาย/ ทพฺเพหิ – ที่สนิท/ ปณฺธิโต – เป็นบัณฑิต/ [ราชา – พระราชา]/ อเฬชฺชรูปฺเพหิ – เป็นผู้ไม่แตกแยก/ สฺจุหิ – เป็นคนสะอาด/ มนฺติภิ. – ผู้ทรงพระปริชา/ สฺสงฺกฺหิตโต – เป็นธรรมที่ติดไว้ดีแล้ว/ สิริยา – จากสิริ/ น ธฺสติ – ย่อมไม่คลาดไป/ โคปานฺสีย – ที่จันทน์ช่วยยึดไว้/ ภารวหา กณฺณิกา. – เพียงดั่งช่อฟ้าทั้งหลาย ที่นำมาซึ่งภาระ/

๔. ขรตฺตจํ – ที่มีเปลือกแข็ง/ เพลลํ – ซึ่งผลมะงั่ว/ ยถาปิ – แม้ฉันใด/ สตถฺวา – ผู้มีมิด/ [บุคฺคโล – บุคคล]/ อนามสนฺโตปิ – เมื่อไม่ปก/ กโรติ – ย่อมกระทำ/ ติตฺตกํ. – ให้มีรสขม/ สมหา – เมื่อปกออก/ สาธุ – ให้มีรสดีขึ้น/ กโรติ – ย่อมกระทำ/ ปตฺถิ – เพียงดั่งผู้ปรารถนา/ [บุคฺคโล – บุคคล]/ อสาธุ – ให้มีรสไม่ดี/ กยิรา – ฟังกระทำ/ ตนฺนพฺพธฺมฺมฺ. – เมื่อปกออก ซึ่งเปลือกบาง/

๕. เอวมฺปิ – แม้ฉันนั้น/ คามนิคเมสฺ – ในหมู่บ้านและนิคมทั้งหลาย/ ปณฺธิโต – ผู้เป็นบัณฑิต/ [ราชา – พระราชา]/ อสาทํ – ไม่ทรงบีบคั้นอยู่/ ราชธณานิ – ซึ่งพระราชทรัพย์ทั้งหลาย/ สฺงฺขมํ. – ทรงรวบรวมอยู่/ ธมฺมานวตฺติ – เป็นผู้ทรงปฏิบัติตามซึ่งธรรมโดยปกติ/ ปฏฺธิปชฺมาโน – ทรงปฏิบัติอยู่/ ส – พระองค์นั้น/ [ราชา – พระราชา]/ ผาติ – ซึ่งความเจริญ/ กยิรา – ฟังกระทำ/ อวิเรญฺญํ – ไม่ทรงเบียดเบียนอยู่/ ปรี. – ผู้อื่น/ [บุคฺคโล – ซึ่งบุคคล]/

๖. โอทาตฺมฺลํ – ที่มีรากขาว/ สฺจุวาริสฺสมภวํ – เป็นที่เกิดพร้อมกันแห่งน้ำที่สะอาด/ ชาตํ – เกิดแล้ว/ ยถา – ฉันใด/ โปกฺขรณฺิสฺ – ในสระโบกขรณีทั้งหลาย/ อมฺพุชฺ. – พืชที่เกิดในน้ำ/ ปทุมํ – ดอกบัวหลวง/ ยถา – ฉันใด/ อคฺคินิกาสีมาลิมํ – ที่บานเพราะดวงอาทิตย์/ น – หามิได้/ กทฺทโม – เปลือกตม/ น – หามิได้/ โรช – ฝุ่นละออง/ น – หามิได้/ วาริ – น้ำ/ ลิมฺปติ. – ย่อมติด/

๗. เอวมปิ - แม้นั้น/ โวหารสุจี - ผู้สะอาดโดยการกล่าวโดยพิเศษ/ อสาหล์ - ไม่ทรงหนุนหัน
อยู่/ วิสุทธกมมณตมเปตปาปกั. - ผู้มีการงานที่หมดจดแล้ว ผู้มีกรรมที่ชั่วช้าไปปราศแล้ว/ น ลิมปติ - ย่อมไม่
แปดเปื้อน/ กมมกิลส - กรรมกิลส/ [ราชา - พระราชา]/ ตาทิโส - เป็นผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วยบุคคลผู้นั้น/
ชาติ - เกิดแล้ว/ ยถา - ฉนั้นใด/ โปกษณิส - ในสระโบกขรณีทั้งหลาย/ อมพุษ”นติ. - บัว”ดังนี้แล/

กุกุชาตกั - กุกุชาตก/ ปฐม. - ที่ ๑/ [นิฎฐิต - จบแล้ว]/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ * _ *

๓๙๗. มโนชชาตกั (๗-๑-๒) - ชาตกเป็นเครื่องแสดงซึ่งสิ่งใดชื่อว่ามโนชะ/

๘. ยถา - ฉนั้นใด/ จาโป - คั่นธนู/ นินนมิติ - โกงขึ้นอยู่/ ชียา จาปี - แม่นายธนู ด้วย/ นิภูชติ. -
ย่อมส่งเสียงดัง/ หนญเต - อันบุคคลย่อมฆ่า/ ญน - แน่แท้/ มโนโซ - ชื่อว่ามโนชะ/ มิคราชา - ราชาแห่ง
เนื้อ/ สขา - เป็นสหาย/ มม. - ของข้าพเจ้า/

๙. หนท - เชิญเถิด/ ทานิ - ในบัดนี้/ [อห - ข้าพเจ้า]/ วนนทานิ - ส่วนที่สุดของป่าไม้
ทั้งหลาย/ ปกวมามิ - จะหนีเข้าไป/ ยถาสุข. - ตามความสบาย/ เนตาทิส - หามิได้ ผู้ที่พึงเห็นเสมอด้วย
สหายนั้น/ สขา - สหายทั้งหลาย/ โหนติ - ย่อมเป็น/ ลพภา - พึงได้/ เม - อันข้าพเจ้า/ ชิวโต - ผู้ดำรงชีพ
อยู่/ สขา. - สหาย/

๑๐. น - หามิได้/ ปาปชนสเสวี - ผู้ชองเสพซึ่งชนผู้ชั่วช้าโดยปกติ/ [บุคโคล - บุคคล]/ อจจนต์
- โดยเป็นไปล่วงซึ่งส่วนที่สุด/ สุขเมรติ. - ย่อมประสบ ซึ่งความสุข/ [ตวั - ท่าน]/ มโนซ์ - ซึ่งเนื้อชื่อว่ามโน
ชะ/ ปสส - จงดูเถิด/ เสมาน - ผู้นอนอยู่/ คิริยสถานูสาสนี. - วาจาเป็นเครื่องตามสั่งสอนของสุนัขจึงจอกชื่อ
ว่าคิริยะ/

๑๑. น - หามิได้/ ปาปสมปวงเคน - ผู้เอนเอียงไปทั่วพร้อมด้วยบุคคลผู้ชั่วช้า/ มาตา - แม่/
ปุตเตน - ด้วยลูก/ นนทติ. - ย่อมยินดี/ [ตวั - ท่าน]/ มโนซ์ - ซึ่งเนื้อชื่อว่ามโนชะ/ ปสส - จงดูเถิด/ เสมาน
- ผู้นอนอยู่/ อจจนน์ - ผู้จมลงแล้ว/ สมหิ - ของตนเอง/ โลหิตะ. - ในเลือด/

๑๒. เอวมาปชชเต - ย่อมถึง อย่างนี้/ โปโส - สัตว์ผู้ควรเลี้ยงดู/ ปาปิโย จ - เป็นผู้ชั่วช้ากว่า
ด้วย/ นิคจจติ. - ย่อมเข้าถึง/ โย เว - ผู้ใดแล/ [บุคโคล - บุคคล]/ หิตานั - ผู้มีความเกื้อกูล/ [บุคคลาน -
ของบุคคลทั้งหลาย]/ วจัน - ซึ่งคำพูด/ น กโรติ - ย่อมไม่กระทำ/ อตถทสสิน. - ผู้แสดงซึ่งประโยชน์โดย
ปกติ/

๑๓. เอวญจ - ก็ ด้วยประการฉะนี้/ โส - ผู้นั้น/ [บุคโคล - บุคคล]/ โหติ - ย่อมเป็น/ ตโต จ -
นั้น ด้วย/ [บุคโคลโต - กว่าบุคคล]/ ปาปิโย - เป็นผู้ชั่วช้ากว่า/ โย - ผู้ใด/ [บุคโคล - บุคคล]/ อุตตโม -
ชั้นสูง/ อธมชูปเสวี. - ผู้เข้าไปชองเสพซึ่งชนชั้นต่ำโดยปกติ/ [ตวั - ท่าน]/ ปสสุตตม - ของจงดุ ผู้เป็นคน
ชั้นสูง/ อธมชูปเสวีติ - ผู้เข้าไปชองเสพซึ่งชนชั้นต่ำ/ มิคาริปี - ซึ่งท่านผู้เป็นใหญ่แห่งเนื้อ/ สรรเวณิทรุติ.
- ผู้อันกำลังแห่งลูกศรกำจัดแล้ว/

๑๔. นิหิตติ - ย่อมเสื่อม/ ปุริโส - บุรุษ/ นิหิตเสวี - ผู้เข้าไปชองเสพซึ่งชนผู้เลวโดยปกติ/ น จ
หาเยถ - ไม่พึงเสื่อม ด้วย/ กทาจิ - ในกาลไหน ๆ/ ตุลยเสวี. - ผู้เข้าไปชองเสพซึ่งชนผู้เสมอกันโดยปกติ/
เสฏฐมฺปคม - การเข้าไปคบหาซึ่งบุคคลที่ดีกว่า/ อุเทติ - ย่อมเจริญ/ ชิปปี - โดยพลัน/ ตสมาตตนา -
เพราะเหตุนั้น กว่าตน/ [บุคโคล - บุคคล]/ อุตตริตร - ที่ดีกว่า/ [บุคคล - ซึ่งบุคคล]/ ภาชธา”ติ. - ของจกค
หา”ดังนี้แล/

มโนชชาตกั - มโนชชาตก/ ทุติย. - ที่ ๒/ [นิฎฐิต - จบแล้ว]/

* _ * _ * _ * _ * _ * _ * _ *

๓๙๘. สุนัขขาคี (๗-๑-๓) - ขาดกเป็นเครื่องแสดงซึ่งสุนโพรธัสตร์/

๑๕. ราชา - พระราชา/ เต - แก่ท่าน/ ฤๅ - ซึ่งข้าวสวย/ ปาเหล - ทรงส่งไปข้างหน้าก่อนแล้ว/ สุจี - ที่สะอาด/ มัสสุปน - ที่เข้าไปรดด้วยเนื้อ/ มหเทวสุมิ - ครั้นเมื่อมหเทพ/ อธิวตเถ - สถิตอยู่ที่แล้ว/ เอหิ - จงมาเถิด/ [ตุว - ท่าน]/ นิภขมม - ออกมาแล้ว/ ฤๅชสสุ. - จงบรีโภคเถิด/

๑๖. เอหิ - จงมาเถิด/ [ตุว - ท่าน]/ มาณว - ดูก่อนมาณพ/ โอเรน - โดยเบื้องต่ำ/ ภิกขมาทาย - ถือนาแล้ว ซึ่งภิกขาหาร/ สุปิต. - ที่ถึงพร้อมแล้วด้วยกับข้าว/ ตวณจ - เจ้า ด้วย/ มาณว - ดูก่อนมาณพ/ ภิกขา จ - เป็นภิกขาหาร ด้วย/ อุโ - ทั้งสอง/ [ตุมเห - ท่านทั้งหลาย]/ ภกขา - เป็นภิกขาหาร/ ภวิสสธ. - จักเป็น/

๑๗. อปปเกน - เพราะเหตุเพียงเล็กน้อย/ ตุว - ท่าน/ ยภข - ดูก่อนยภข/ ฤๅลลมตถ์ - ซึ่งประโยชน์ที่ยิ่งใหญ่/ ขหิสสสิ. - จักละทิ้ง/ ภิกข - ซึ่งภิกขาหาร/ เต - แก่ท่าน/ นาทริสสนติ - จักไม่นำ/ ขนา - ประชาชนทั้งหลาย/ มรณสญญโน. - ที่มีความหวาดระแวงต่อความตาย/

๑๘. ลพธาย - ได้แล้ว/ ยภข - ดูก่อนยภข/ ตว - เพื่อท่าน/ นิจจภิกข - ซึ่งภิกขาหารเป็นประจำ/ สุจี - ที่สะอาด/ ปณิต - ที่ประณีต/ รสสา - ด้วยรส/ อุเปต. - ที่ถึงพร้อมแล้ว/ ภิกขณจ - แต่ว่าซึ่งภิกขาหาร/ เต - เพื่อท่าน/ อาหริโย - ผู้นำมา/ นโร - นรชน/ อธิ - นี้/ [โลเก - ในโลก]/ สุกุสโล - เป็นผู้พึงได้โดยยากด้วยดี/ เหหิต - จักเป็น/ ภกขิต - อันท่านกินแล้ว/ มยิ. - ครั้นเมื่อข้าพเจ้า/

๑๙. มเมว - แก่ข้าพเจ้าทีเดียว/ สุตโน - พ่อสุตนะ/ อดโ - ประโยชน์/ ยถา - ฉันท/ [ตุว - ท่าน]/ ภาสสิ - ย่อมกล่าว/ มาณว. - ดูก่อนมาณพ/ มยา - อันข้าพเจ้า/ ตุว - ท่าน/ สมณญญาโต - อนุญาติแล้ว/ โสทธิ - โดยความสวัสดิ/ ปสสาหิ - ขอจงเห็น/ มาตร. - ซึ่งมารดา/

๒๐. [ตุว - ท่าน]/ ขคค - ซึ่งพระขรรค์/ ฉตตณจ - ซึ่งฉัตร ด้วย/ ปาติณจ - ซึ่งเถา ด้วย/ คจณมาทาย - ถือนาแล้ว ขอจงไป/ มาณว. - ดูก่อนมาณพ/ โสทธิ - ซึ่งความสวัสดิ/ ปสสต - ขอจงพบ/ เต - ของท่าน/ มาตา - มารดา/ ตวณจ - ท่าน ด้วย/ ปสสาหิ - ขอจงเห็น/ มาตร. - ซึ่งมารดา/

๒๑. เอว - อย่างนี้/ ยภข - ดูก่อนยภข/ [ตุว - ท่าน]/ สุชี - เป็นผู้มีความสุข/ โหหิ - จงเป็นเถิด/ สห - กับ/ สพเพหิ - ทั้งปวง/ ญาดิภ. - ด้วยญาติทั้งหลาย/ ธนณจ - ทรัพย์ ด้วย/ เม - อันข้าพเจ้า/ อธิคค - ถึงยิ่งแล้ว/ ฤๅญ จ - ของพระราชา ด้วย/ วณ - พระราชโองการ/ กต”นติ. - กระทำแล้ว”ดังนี้แล/

สุนัขขาคี - สุนัขขาดก/ ตติย. - ที่ ๓/ [นิฏฐิต - จบแล้ว]/

๓. การแปลโดยความ

๗. สัตตกนิบาต

๑. กุกุวรรค หมวดว่าด้วยมาตราวัดศอก

๑. กุกุขาคก (๓๙๖) ว่าด้วยมาตราวัดศอก

(พระราชาตรัสถามพระโพธิสัตว์ว่า)

[๑] ข่อฟ้าสูงศอกครึ่ง โดยรอบกว้างประมาณ ๘ คืบ ข่อฟ้านั้นทำด้วยแก่นไม้สี่เสียด ไม่มีกระพี้ตั้งอยู่บนอะไร จึงไม่ตกลงมาจากข้างบน

(พระโพธิสัตว์ทูลตอบว่า)

[๒] ข่อฟ้าที่จันทัน ๓๐ ตัว ซึ่งทำด้วยไม้แก่น ไม่ตรง วางเรียงรายไว้เสมอกัน ค้ำยันไว้ และติดแน่นอย่างแข็งแรง ตั้งอยู่เสมอกัน จึงไม่ตกลงมาจากข้างบน

[๓] แม้พระราชารู้ทรงพระปรีชาก็เช่นกัน มิมิตรไมตรีที่สนิท เป็นคนสะอาดไม่แตกแยก สงเคราะห์ด้วยดี ย่อมไม่คลาดไปจากสิริเหมือนข้อฟ้าที่จันทน์ช่วยยึดไว้

[๔] คนมีมิตร เมื่อไม่ปกผลมะงั่วที่มีเปลือกแข็งออก ก็ยอมทำให้มีรสขม เมื่อปกเปลือกออกก็จะทำให้มีรสดีขึ้น ขอเดชะ แต่เมื่อปกเปลือกบางออกก็จะทำให้รสไม่ดี ข้อนี้ฉันใด

[๕] แม้พระราชารู้ทรงพระปรีชาก็ฉันนั้น ไม่ทรงบีบคั้นชาวบ้าน ทรงรวบรวมพระราชทรัพย์ ปฏิบัติพระราชภารกิจตามทำนองคลองธรรม ทรงทำแต่ความเจริญ ไม่ทรงเบียดเบียนผู้อื่น

[๖] บัวมีรากขาวเกิดแต่น้ำสะอาดในสระโบกขรณี เปลือกกลม ฝู้นละออง และน้ำ ย่อมไม่ติด ดอกบัวที่บานเพราะดวงอาทิตย์ ฉันใด

[๗] พระราชารู้มีความสะอาดในการวินิจฉัยคดี ไม่ทรงหุนหัน มีการงานบริสุทธิ์ ปราศจากบาปก็ฉันนั้นเหมือนกัน กรรมกิเลสย่อมไม่แปดเปื้อน เพราะพระราชารู้เช่นนั้นเปรียบเหมือนบัวที่เกิดแล้วในสระโบกขรณี

กุกุชาดกที่ ๑ จบ

๒. มโนชาดก (๓๙๗) ว่าด้วยราชสีห์มโนชะ

(สุนัขจิ้งจอกปรารภกับตนเองว่า)

[๘] เพราะคันธนูโค้งและสายธนูส่งเสียงดัง พญาเนื้อมโนชะสหายของเราจึงถูกฆ่า

[๙] ทางที่ดี เราจะหนีเข้าป่าไปตามสบายเสียแต่เดี๋ยวนี้แหละ ผู้ที่ตายแล้วเช่นนี้เป็นเพื่อนกันไม่ได้ เราเมื่อยังมีชีวิตอยู่ต้องได้เพื่อนใหม่

(พ่อราชสีห์มโนชะกล่าวว่า)

[๑๐] ผู้ที่คบคนชั่ว ย่อมไม่ได้รับความสุขอย่างแท้จริง ดูเถิด เจ้ามโนชะนอนตายเพราะคำสั่งสอนของสุนัขจิ้งจอกคิริยะ

(แม่ราชสีห์มโนชะกล่าวว่า)

[๑๑] แม่ไม่ยินดีเลย ลูกคบคนชั่ว จงดูเถิดเจ้ามโนชะนอนตายจมกองเลือดของตนเอง

(น้องสาวราชสีห์มโนชะกล่าวว่า)

[๑๒] บุคคลผู้ไม่กระทำตามถ้อยคำของผู้เกื้อกูลและประโยชน์ ต้องเป็นเช่นนี้ และประสบแต่ความเลว

(เมียราชสีห์มโนชะกล่าวว่า)

[๑๓] ผู้ที่เป็นคนชั้นสูงแต่มาคบคนชั้นต่ำ ย่อมเป็นคนเลวกว่าคนชั้นต่ำนั้นเสียอีก จงดูเถิด พญาเนื้อชั้นสูงมาคบสุนัขจิ้งจอกชั้นต่ำ ถูกกำลังลูกศรกำจัดแล้วด้วยประการฉะนี้

(พระผู้มีพระภาคตรัสว่า)

[๑๔] คนคบคนเลวกี่เลวตาม คนคบคนเสมอกันย่อมไม่เสื่อมในกาลไหน ๆ การคบคนที่ดีกว่าย่อมเจริญเร็วพลัน เพราะเหตุนั้น จงคบคนที่ดีกว่าตนเถิด

มโนชาดกที่ ๒ จบ

๓. สุตินชาดก (๓๙๘) ว่าด้วยสุตติโพนิสัตว์

(พระโพนิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๕] ท่านมฆเทพผู้สถิตอยู่ที่ต้นไทรนี้ พระราชาทรงส่งภัตตาหารที่ปรุงด้วยเนื้อที่สะอาดมาให้ท่าน ท่านจงออกมาบริโภคเถิด

(ยักษ์กล่าวว่า)

[๑๖] มาเถิดมานพ จงวางรักษาอาหารที่เพียบพร้อมด้วยกับข้าวลง มานพ เจ้าก็จะเป็นรักษาอาหาร
จัดเป็นรักษาอาหารทั้ง ๒ อย่าง

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๑๗] ยักษ์ ท่านจะละทิ้งประโยชน์อันยิ่งใหญ่เพราะเหตุเพียงเล็กน้อย ขนทั้งหลายที่หว่าดระวาง
ความตายจักไม่นำรักษาอาหารมาให้ท่าน

[๑๘] นียัก্ষ ท่านจักได้รักษาอาหารที่สะอาด ประณีต มีรสอร่อยเป็นประจำทุกวัน ก็เมื่อท่านกินเรา
เสียแล้ว คนที่จะนำรักษาอาหารมาให้ท่านในที่นี้จักหาได้ยากอย่างยิ่ง

(ยักษกล่าวว่า)

[๑๙] พ่อสุตนะ เนื้อความตามที่ท่านพูดเป็นประโยชน์แก่เราทีเดียว เราอนุญาตท่าน ขอให้ท่านจง
กลับไปพบมารดาด้วยความสวัสดิ์เถิด

[๒๐] พ่อมานพ ท่านจงนำพระขรรค์ ฉัตร และลาดไปด้วย ขอมารดาของท่านจงพบความสวัสดิ์
และขอให้ท่านจงพบมารดา

(พระโพธิสัตว์กล่าวว่า)

[๒๑] นียัก্ষ ขอท่านพร้อมกับหมู่ญาติทั้งหมด จงเป็นสุขเช่นกันเถิด เราก็ได้ทรัพย์แล้ว และเราก็
กระทำตามพระราชโองการแล้ว

สูตรชาดกที่ ๓ จบ^๗

สรุป

สัตตกนิบาตเป็นหมวดชาดกที่ประกอบด้วยเรื่องราวเกี่ยวกับพระโพธิสัตว์ในชาติที่แตกต่างกัน
ซึ่งสอนให้เข้าใจถึงหลักธรรมที่สำคัญในชีวิต หลักๆ แล้วจะประกอบด้วยความมีเมตตา การทำดีต่อผู้อื่น
ความสัมพันธ์ที่ดี การตระหนักรู้และปฏิบัติธรรม รวมถึงความอดทนและการเสียสละเพื่อคนอื่น

รายละเอียดเรื่องราวหลัก

๑. **กุกกุชาดก:** สอนเรื่องการดูแลและบำรุงมิตรสัมพันธ์ให้ดี เช่น อำมาตย์และพระราชาไม่
สามารถอยู่ได้หากไม่มีการสนับสนุนจากกันและกัน

๒. **มโนชาดก:** สอนให้ไม่คบกับคนที่ไม่ดี หรือคนที่มีอันตรายซึ่งสามารถนำไปสู่วิถีชีวิตที่ไม่
เหมาะสม

๓. **สุตนะชาดก:** ยกตัวอย่างความสำคัญของการทำความดีเพื่อช่วยเหลือผู้อื่น แม้ในฐานะคน
ยากจน

๔. **มาตุโปสกคิณชาดก:** สอนถึงความรักและการดูแลต่อผู้สูงอายุและคนในครอบครัว

๕. **ทัพภะชาดก:** สอนให้รู้จักแบ่งปันและไม่โกงคนอื่น

๖. **ชาครชาดก:** ความตื่นรู้ที่สามารถนำไปสู่การเข้าใจธรรมะ

๗. **กุมมาสิณทิชาดก:** แสดงให้เห็นถึงผลของการทำบุญซึ่งส่งผลต่อชาติในอนาคต

^๗ ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑-๒๑/๒๕๕-๒๕๘.

ข้อคิดตามหลักธรรม

๑. **ความสำคัญของความสัมพันธ์:** สังคมและชีวิตที่มีความสุขนั้นขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้คน ควรสร้างและรักษาความสัมพันธ์ที่ดีเพื่อความสงบสุขในชีวิต

๒. **การช่วยเหลือผู้อื่น:** การทำความดีและการช่วยเหลือผู้อื่นไม่ว่าจะเล็กน้อยหรือใหญ่ สามารถส่งผลต่อความสุขของทั้งผู้ให้และผู้รับ

๓. **การมีสติและตระหนักรู้:** ความตื่นรู้เกี่ยวกับธรรมชาติของชีวิต ช่วยให้เราเลือกทางที่ดี และหลีกเลี่ยงสิ่งที่ไม่เหมาะสม

๔. **การเสียสละ:** ความสามารถในการเสียสละเพื่อผู้อื่นไม่เพียงแต่แสดงถึงความรัก แต่ยังส่งเสริมให้เกิดความสัมพันธ์ที่แข็งแกร่งและยั่งยืน

๕. **การสร้างบรรยากาศที่ดี:** ควรสร้างสภาพแวดล้อมที่ส่งเสริมความมีเมตตาและความเข้าใจ เพื่อให้ทุกคนสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข

สรุปท้าย

การเรียนรู้จากสัตตกนิบาตไม่เพียงแต่ช่วยให้เราเข้าใจคุณค่าของการใช้ชีวิตที่มีคุณธรรม แต่ยังเป็นแนวทางในการปฏิบัติที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อความสงบสุขและความเจริญรุ่งเรืองในสังคมและชีวิตส่วนตัว